

V Šuranoch vznikne gigatováreň na batérie	2
Online, najnovsie.sk, 26. 11. 2023, 12:11	
Pacientovi stačia dve minúty na to, aby dokázal pokojne vysvetliť svoj problém, lekár ho však často preruší, hovorí psychologička	4
Online, dennikn.sk, 28. 11. 2023, 9:21	
V trinástej komnate Hany Hegerovej sa skrýval otec. Chodil v gardistickej uniforme a chválil Hitlera	9
Online, kultura.sme.sk, 28. 11. 2023, 14:02	
Za úspechom netreba utekať zo Slovenska, špičková svetová veda sa dá robiť aj v Košiciach	15
Online, zurnal.pravda.sk, 28. 11. 2023, 16:02	
Vojnoví veteráni v kolektívnej pamäti (28.11.2023 21:50)	21
Podcasty, Večera s Havranom, 28. 11. 2023, 20:50	
Epidémia žltacky na východe neutícha. Prípady stále pribúdajú	22
Online, hnonline.sk, 29. 11. 2023, 0:00	
Epidémia žltacky na východe neutícha. Prípady stále pribúdajú	24
Online, hnonline.sk, 29. 11. 2023, 0:00	
TV program	25
Online, rtvs.sk, 29. 11. 2023, 4:44	

V Šuranoch vznikne gigatováreň na batérie

26. 11. 2023, 12:11, Zdroj: najnovsie.sk, Sentiment: Pozitívny, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: UPJŠ

Dosah: 38 GRP: 0,00 OTS: 0,00 AVE: 35 EUR

V priestoroch Úradu vlády SR v Bratislave sa v stredu 22. novembra 2023 uskutočnil podpis Memoranda o porozumení medzi vládou SR a spoločnosťou Gotion InoBat Batteries (GIB) pri výstavbe továrne na batérie v Šuranoch. GIB sa v memorande zaviazal, že výstavba továrne by sa mala začať v roku 2024, vláda Slovenskej republiky, zastúpená Ministerstvom hospodárstva SR, sa zaviazala poskytnúť dotácie, vysporiadať pozemky, pripraviť stavebnú parcelu a zabezpečiť pripojenie k elektrickej sieti. Továreň v Šuranoch by mala stáť na ploche 65 hektárov a vytvorí tisíce pracovných miest. V prvom vývojovom štádiu dosiahne kapacitu 20 GWh, má však potenciál dosiahnuť kapacitu až 40 GWh. S jej plným spustením sa počíta v roku 2026.

Rozhodnutie investora postaviť batériu na Slovensku je podľa predsedu vlády SR Roberta Fica dôkazom, že naša krajina sa vracia na mapu investične zaujímavých krajín.

„Zahraničné investície sú pre našu ekonomiku nevyhnutným katalyzátorom. Prinášajú nielen kapitál, ale aj pracovné príležitosti a technologické inovácie. Naša vláda je garantom stabilného a predvídateľného politického a právneho prostredia aj garantom profesionality pri riadení krajiny. Príchod zahraničných investícií, tvorba pracovných miest, technologický transfer a prílev kapitálu do krajiny sú preto priamym potvrdením vzájomnej dôvery,“ skonštatoval premiér.

Ministerka hospodárstva SR Denisa Saková ocenila výber lokality. Továreň do Šurian okrem nových pracovných miest prinesie aj špičkovú technológiu. „Pomoc pri výstavbe gigafabrik v Šuranoch je naplnením zmyslu partnerstva štátu s inovatívnou, špičkovou a najmä svetovou spoločnosťou, ktorá má korene na Slovensku. Vďaka nej máme príležitosť opäť zažiariť na mape krajín s technologicky vyspelým priemyslom, pričom výroba batérií pre elektrické vozidlá ide ruka v ruku so silnou tradíciou automotive výroby, ktorú na Slovensku máme.“

Predseda predstavenstva Gotion High-tech Li Zhen uviedol, že v novej ére energetických médií sú batérie hlavným pilierom prechodu k energetickému skladovaniu. „S podporou vlády Slovenskej republiky má Gotion ambíciu vybudovať tento projekt ako najvyspelejšiu továreň na batérie s nulovou uhlíkovou stopou nielen v Európe, ale dokonca aj na celosvetovej úrovni. Dúfame, že v budúcnosti bude Slovensko nielen svetovou jednotkou v produkcii áut na obyvateľa, ale aj v produkcii batérií na obyvateľa. Dokončenie továrne bez uhlíkovej stopy výrazne posunie proces udržateľného rozvoja v Európe a prispieje k novej globálnej energetickej transformácii.“

„GIB predstavuje spoločné úsilie spoločností InoBat a Gotion High Tech pri vybudovaní gigafabrik na batérie na Slovensku. GIB je jedinečným príkladom silného partnerstva medzi rýchlo sa rozvíjajúcim startupom so špičkovými skúsenosťami v rozvoji projektov a znalosťami slovenského kontextu, a technologickým lídrom schopným poskytnúť plný rozsah technológie a výrobné kapacity na zvýšenie výroby. Spoločne sme schopní urýchliť úsilie o dekarbonizáciu a umiestniť Slovensko a Európu do stredu zelenej ekonomiky,“ zdôraznil CEO spoločnosti InoBat Marián Boček. „Sme nadšení a hrdí, že vláda Slovenskej republiky ukázala silnú podporu a dôveru voči spoločnosti Gotion InoBat Batteries (GIB),“ vyhlásil.

GIB je spoločným podnikom slovenského InoBat a čínskeho Gotion High-Tech. Gotion High-Tech je jedným z TOP 3 globálnych batériových konglomerátov a exkluzívnym dodávateľom pre Volkswagen mimo Číny. VW zároveň vlastní 24,77 % podiel v Gotion High-Tech a je najväčším akcionárom spoločnosti.

Doc. RNDr. Andrea Straková Fedorková, PhD., predsedníčka Slovenskej batériovej aliancie

„Vybudovanie gigafabrik na Slovensku, okrem iného, podporí aj udržateľnosť a cirkularitu celého výrobného procesu v lokálnom meradle, a to od základných materiálov, až po recykláciu batérií. Zároveň, v celom dodávateľskom reťazci gigafabrik sa môže uplatniť aj veľké množstvo slovenských firiem. Od výroby materiálov, cez komponentov, IT riešení, až po recykláciu batérií.“

Veľký priestor vidím aj v oblasti vzdelávania a osvetu v rámci realizácie rôznych aktivít spojených s propagáciou nových technológií, inovácií a ich implementácie do vzdelávacích procesov na všetkých stupňoch. Práve aj to môže vznik tejto gigafabrik jednoznačne urýchliť. V spolupráci s univerzitami (STU, **UPJŠ**, TUKE, UNIZA) a združením SK EBA sa nám už podarilo s podporou Ministerstva školstva spustiť aj Slovenskú batériovú akadémiu, kde budeme školíť a rekválifikovať zamestnancov a záujemcov o prácu v takýchto oblastiach, kde sa vyrábajú a využívajú batérie.“

Rudolf Sihlovec, CEO slovenskej spoločnosti INO-HUB Energy

„Správa o podpísaní MOU na úrovni autorít Slovenskej republiky, Gotion a InoBat je veľkou správou pre celý startupový trh. Je dobré, že slovenské spoločnosti, ako napr. InoBat, dokážu nájsť silného strategického partnera pre svoj budúci rozvoj a ďalšiu expanziu, čo nepriamo do budúcnosti vytvára priestor etablovať sa v očiach medzinárodných hráčov aj iných začínajúcich spoločností. Je dôležité si uvedomiť, že za každým takýmto príbehom sa skrýva veľa hodín tvrdej práce, odriekania a nadčasov. Prajem celému tímu InoBat veľa odolnosti a chuti ďalej pracovať na ich ceste za dosiahnutím ďalších míľnikov svojej, zdá sa, vhodne nastavenej stratégie.“

Zdroj ilustračného rendra: Inobat

Tlačit, PDF, e-mail

Autor: Q-MEDIA

Pacientovi stačia dve minúty na to, aby dokázal pokojne vysvetliť svoj problém, lekár ho však často preruší, hovorí psychologička

28. 11. 2023, 9:21, Zdroj: dennikn.sk | Vydavateľ: N Press, s.r.o., Autor: Juraj Hipš, Sentiment: Pozitívny, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, UPJŠ
Dosah: 217 388 GRP: 4,83 OTS: 0,05 AVE: 1983 EUR

Tento rozhovor vznikol v spolupráci s portálom čierna labuť. Juraj Hipš je bývalý predseda strany Spolu, bývalý učiteľ a riaditeľ Centra environmentálnej a etickej výchovy Živica.

Lekár má vždy poučiť pacienta o tom, čo ide robiť a ako to urobí, hovorí v rozhovore psychologička Ivana Skoumalová. „Je to možno desať sekúnd, ktoré pomôžu vytvoriť vzťah založený na dôvere a rešpekte,“ dodáva.

Ivana Skoumalová pôsobí ako výskumníčka na Lekárskej fakulte **UPJŠ** a je garantkou predmetu Tréning kompetencií pre klinickú prax pre študentov a študentky všeobecného lekárstva.

V rozhovore hovorí o tom, kedy sa sama stretla s hrubým správaním zdravotníka, ako by mali lekári a lekárky komunikovať s pacientmi a prečo sa to na škole často neučia. „Bohužiaľ, stále je bežnou praxou, že zdravotník alebo zdravotníčka nehľadia na psychiku ľudí, teda čo prežívajú, keď vstupujú do zdravotníctva, že sú často veľmi zraniteľní,“ vysvetľuje.

Dal vám niekedy lekár najavo, že na vás nemá čas, prípadne sa k vám správal hrubo?

Áno. Myslím si, že sa to už stalo každému na Slovensku. Musím však povedať, že mám aj veľa príjemných skúseností.

Ako sa k vám vtedy lekár zachoval?

Sprevádzala som na vyšetrenie svoje malé dieťa. Komunikácia bola zlá. Išlo o neprofesionalitu vo vykonávaní vyšetrenia či intervencie. Lekár totiž u syna vykonal zákrok bez lokálnej anestézie. Bez akýchkoľvek informácií a bez poučenia to pre môjho syna aj pre mňa bolo traumatizujúce. Keď sme to riešili ďalej, nedostali sme žiadne vysvetlenie ani pochopenie. Je to jeden z extrémnejších prípadov. Lekár má poučiť pacienta o tom, čo ide robiť a ako to urobí.

Ako ste reagovali?

Bola som v šoku. Čakala som na to, že nám povie, čo sa bude diať. Odrazu povedal, nech sa syn vyzlečie. Ešte stále som čakala, že nám vysvetlí, ako bude postupovať. Nič také sa však nedialo. Zo sekundy na sekundu rezal. Môj syn začal kričať. Rukami chcel prirodzene chytiť ranu a musela som ho silno držať. V tej chvíli som nemohla urobiť nič, riešila som to až po zákroku.

Lekárovi som povedala iba to, či synovi nemohol dať anestéziu. Popravde, ani neviem, čo mi vtedy odpovedal. Trvalo to zrejme dlhšie, ako malo, môj syn kričal ako na jatkách. V takej chvíli ste závislí od zdravotníka, nechcete mu brániť v tom, čo treba urobiť. V tomto prípade išlo o prekročenie etických štandardov a hraníc. Bolo hrozné vidieť syna v takom stave. Vyčítala som si, že som ho neochránila dostatočne, lenže lekár mi to prakticky neumožnil.

Riešili ste to neskôr aj s vedením nemocnice?

[lock]Bol to ambulantný doktor. Chcela som za ním neskôr ísť a vysvetliť mu, že to, čo urobil, nebolo v poriadku. Bola som veľmi nahnevaná. Potom mi napadlo, že to možno niekde zverejním a nahlásim ho na Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou. Ale nevedela som presne ako. Nikde nie sú informácie, čo môže pacient alebo pacientka robiť, keď sa niečo také stane. Popravde, neverila som, že by to aj tak v niečom pomohlo. Škoda už bola urobená.

Nie je však problém najmä v stave nášho zdravotníctva? Sme radi, že nás vôbec ošetrí, a netrúfneme si vyžadovať lepší štandard komunikácie. Pokiaľ sa nezmenia základné veci, je vôbec témou to, ako lekár komunikuje s pacientom?

Je pravda, že zdravotníctvo je v zlom stave. Nie je to však dôvod na to, aby sme prestali žiadať zmenu. Možno na to mal vplyv aj socializmus a aj dávnejšia minulosť. Čo vtedy povedal lekár, to platilo. Ľudia boli šťastní, že ich niekto ošetril, bez ohľadu na to, ako to urobil.

Dnes sa pacienti dožadujú svojich práv a spôsobov ošetrovania. Majú veľa informácií, ale medzi nimi sú aj dezinformácie a nezmysly. Lekári a lekárky im to musia vysvetľovať, ale na to nie je čas. Chcem tým povedať, že ľudia kedysi rešpektovali zdravotníkov ako autoritu. Dnes to tak v niektorých prípadoch nie je, ale je potrebné to brať ako súčasť práce a trpezlivo s pacientmi komunikovať, vyvracať dezinformácie, pomáhať im pochopiť informácie o zdraví.

Rieši sa už aj téma komunikácie s pacientmi. Bohužiaľ, stále je bežnou praxou, že zdravotník alebo zdravotníčka nehľadí na psychiku ľudí, teda čo prežívajú, keď vstupujú do zdravotníctva a sú často veľmi zraniteľní.

Ivana Skoumalová. Foto -Jozef Jarošík

Môj otec je ťažký diabetik, počas pandémie som ho viezol na pohotovosť. Mali sme podozrenie, že má covid, a bol vo vážnom stave. Keď sme prišli na pohotovosť, otcovi bolo veľmi zle. Sedeli sme na chodbe a nikto sa nám nevenoval. Len nám stroho oznámili, že máme čakať. Otec o pár minút skolaboval a až potom sme sa dostali do ambulancie. Chápeme, že situácia lekárov aj zdravotných sestier je náročná. Ako by však mala vyzeráť komunikácia v tomto prípade?

Treba odlišiť oddelenia pre akútne prípady a ambulatnú starostlivosť. Ale keď zdravotníkovi povie, že niečo nie je v poriadku, nemôže vás takýmto spôsobom odmietnuť. Je pochopiteľné, že majú veľa prípadov, prostredie je stresujúce. Ale je to súčasť ich povolania, a keď je profesionálne zvládnuté, zahŕňa aj dobrú komunikáciu. Tá by mala vyzeráť tak, že pacient alebo jeho opatrovateľ je vypočutý a rešpektovaný. Keď má obavy, že sa niečo deje, urobí sa intervencia, aby sa mu nezhoršil stav. Je potrebné pozrieť sa na situáciu z perspektívy pacienta, ktorý si svoj stav zrejme nevymýšľa.

Čítal som si vašu publikáciu „Kompetencie pre klinickú prax v oblasti komunikácie s pacientom“. Spomínate tam konkrétne príklady, ako má komunikácia vyzeráť. Píšete o tom, že zdravotníci by mali s pacientmi komunikovať neodsudzujúco, rešpektovať aj kultúrne odlišnosti. Čo si pod tým máme predstaviť?

Študentom a študentkám sa snažíme sprostredkovať perspektívu pacienta. Vysvetlíť im, že k nám neprichádzajú ľudia, ktorí sú rovnakí, hoci majú podobné telá. Odlišujú sa kultúrne, hodnotovo aj svojimi potrebami. Každý z nich prežíva a zvláda rôzne situácie inak. Zdravotník alebo zdravotníčka nemá ako vedieť, či je človek moslim alebo vegetarián, gej, lesba alebo transrodový človek. Ak sa nám podarí vnímať ľudí tak, že ich potreby, názory a hodnoty sú legitímne, môže nám to pomôcť poskytovať im zdravotnú starostlivosť efektívnejšie.

Pacienti sú rozmanití. Kým si s nimi nezačneme vytvárať vzťah, nepoznáme ich. Keď chceme, aby s nami spolupracovali, musíme poznať ich perspektívu. Potom aj my vieme, ako máme s nimi pracovať.

V 90. rokoch som sa stal vegetariánom. Školská doktorka mi vtedy prikázala, aby som jej chodil ukazovať každú desiatu. Nech vie, ako sa stravujem. Pre mňa to bolo veľmi ponižujúce. Vegetariánstvo mi zostalo. Dodnes si pamätám, ako mi na prednú stranu zdravotnej karty napísala „Vegetarián“. Ako by to malo vyzeráť, keď príde človek za doktorom a povie mu, že sa chce stať vegetariánom alebo vegánom?

Odráža to aj to, akí sme na Slovensku v rešpektovaní spoločenskej a kultúrnej rozmanitosti. Od ľudí očakávame, že budú nejako žiť, podľa konvenčných predstáv spoločnosti. Ak to tak nie je, odrazu nevieme, ako na to reagovať.

Predpokladám, že pred tridsiatimi rokmi téma vegánstva a vegetariánstva nebola taká moderná, ako je dnes. Viem si predstaviť, že pani doktorka sa mohla obávať o vlastnú bezpečnosť a reputáciu, ak to umožní. Ľudia na Slovensku majú problém prevziať zodpovednosť a byť svojbytní vo veciach, ktoré sú v niečom inovatívne. Obávajú sa toho, že musia byť krytí, že budú musieť zdôvodniť, prečo sa nejako rozhodli. Možno aj preto táto pani doktorka chcela vidieť desiatu, možno tak naozaj chcela zaistiť, aby dieťa malo dobrú výživu, nakoľko si nebola istá.

Keby ste bol i mentorkou tejto pani doktorky, čo by ste jej odporučili? Ako by sa mala rozprávať s adolescentom?

Pravdepodobne mala obavy, ktoré vtedy považovala za opodstatnené. Napríklad to, že sa dieťa nebude dobre vyvíjať alebo nebude mať dostatok prvkov z mäsitej stravy. Najprv by som na jej mieste skúsila pracovať sama so sebou. Reflektovať svoje predpoklady, vzdelávať sa v danej téme. V zahraničí už určite existovali na túto tému štúdie, ale neviem, či sa k nim dostali ľudia na Slovensku.

Potom je určite dôležité rozprávať sa so samotným dieťaťom. Aké to preňho je? Ako sa cíti a čo si o tom myslí? Samozrejme, rozprávať sa tiež s rodičmi dieťaťa. Sú veci, ktoré vie lekár lepšie ako pacient, ale sú aj prípady, keď si môže pacient vybrať a vtedy nevidím dôvod, prečo by nemohlo dôjsť k prijatiu daného rozhodnutia.

Hovoríte, že správna komunikácia nie je luxusná služba, ale niečo, čo pomáha lekárovi aj pacientovi. Čo sú benefity rešpektujúcej a empatickej komunikácie?

Je vedecky dokázané, že pacienti, ktorým sa zdravotníci a zdravotníčky venujú aj po komunikačnej stránke, sú viac adherentní, teda je väčšia šanca, že budú dodržiavať odporúčania zdravotníka alebo zdravotníčky. Pomáha im to aj v ďalších fázach liečby, ak ide o chronickú dlhodobú liečbu.

V jednom výskume sa zisťovalo, aký čas lekári dajú pacientom na to, aby im povedali, čo ich trápi. Zistilo sa, že pacientovi stačia dve minúty na to, aby dokázal pokojne vysvetliť problém. Lekári často prerušia pacientov po tom, ako im vymenujú prvé symptómy, a už rozmýšľajú nad diagnózou. Pacienti si však to najdôležitejšie nechávajú až na koniec. Potom sa stane, že lekár už urobí diagnózu a plán liečby, ale pacient mu na konci povie niečo nové. Spravidla je to niečo podstatné, čo prinesie potrebu celý proces zopakovať. V podstate sa tým konzultácia zbytočne predlžuje.

Keď si predstavím, že by mi ako lekárovi sedela v čakárni desiatka pacientov a s každým by som mal viesť dlhý rozhovor, asi by som mal z toho stres. Vy však tvrdíte, že lekár počas dvoch minút dokáže získať viac informácií, než sme bežne zvyknutí.

Presne tak, nemusí to znamenať, že pacienti budú rozprávať dlho. Niektorí to robia, majú potrebu sa porozprávať, ale dá sa to rešpektujúco stopnúť. Lekár môže povedať, že ho veľmi zaujíma, čo mu pacient hovorí, ale nateraz má dostatok informácií, aby mu stanovil diagnózu. Pacient bude možno viac naklonený k tomu, aby spolupracoval. Je to možno desať sekúnd, ktoré pomôžu vytvoriť vzťah založený na dôvere a rešpekte.

Dôvera je potrebná najmä vtedy, keď majú pacienti dlhodobé zdravotné problémy. Adherencia je však zložitá téma, mnohí ľudia odídu z ordinácie a ani si do lekárne nejdú vybrať lieky. Pritom je to kopec práce a peňazí a na pacienta to nemá žiadny efekt.

Prečo si nevyberajú lieky?

Môže to byť preto, lebo nemajú peniaze na doplatky, ale lekár sa ich na to nespýta. Pacientovi by mal povedať, koľko eur bude musieť doplatiť, a spýtať sa ho, či je to v poriadku. Ak nie, môže skúsiť nájsť generický liek bez doplatku.

Ďalší dôvod môže byť ten, že pacienti počas konzultácie nedostali možnosť vyjadriť svoje obavy z lieku. Veľa lekárov sa pacientov neopýta, či s liekmi už majú skúsenosť. A pritom by mohli povedať, že liek im v minulosti spôsobil napríklad bolesti brucha. Predpísaný liek si potom nevyberú a radšej hľadajú riešenie tam, kde ich niekto vypočuje. Napríklad na internete, kde pacient môže nájsť laické rady. Keby dostal príležitosť povedať to pri vyšetrení, možno by nakoniec zistil, že brucho ho nebolelo z predpísaného lieku. Lekár takto pacientovi pomôže v tom, že nebude mať bariéru v bráni lieku, ktorý by preňho mohol byť prospešný.

Vďaka tomu možno fungujú aj fóra napríklad aj na Modrom koníkovi. Ľudia sú tam vypočutí a dostávajú spätnú väzbu. Keby lekári dali pacientom viac času, Modrý koník by možno nemal taký úspech.

Na internete sú aj ohrozujúce informácie pre zdravie ľudí. Komunikácia je dnes o to dôležitejšia, pre pacienta by mali byť dôveryhodným zdrojom lekár alebo lekárka. Pacient si musí pamätať, čo mu lekár povedal. Má to byť tak, že od neho odchádza zorientovaný, edukovaný, vie, čo má robiť a prečo. To, že vieme, prečo máme niečo urobiť, pomáha tomu, aby sme to potom aj naozaj urobili.

Na Slovensku však kolabuje zdravotný systém. Môžeme od zdravotníkov vyžadovať, aby to robili takto?

Jedna vec je, že máme právo vyžadovať niečo od niekoho na určitej odbornej pracovnej pozícii. Je však pravda, že sa musíme pozerieť aj na to, ako funguje štát a jeho zdravotníctvo. To je niečo, čo je nad úsilie lekárov, no musíme myslieť na to, že spoluvytvárajú systém. Keď idete k právničke, tiež očakávate, že komunikácia a služby budú na lepšej úrovni. Preto nechápem, prečo by sme nemohli očakávať aj od zamestnancov v štátnom verejnom zdravotníctve, aby mali istú úroveň expertízy aj v tom, ako sa s ľuďmi rozprávajú, aká je kvalita ich komunikácie.

Právnikovi si človek musí zaplatiť, zdravotníctvo vnímame ako bezplatné.

To neznamená, že zdravotníctvo je úplne zadarmo. My všetci ho platíme našimi odvodmi, podieľame sa na platení príspevku pre štát. Kvalita by mala byť rovnaká, ale nechcem týmto viniť zdravotníkov a zdravotníčky.

Právnička má úplne inú hodinovú sadzbu ako zdravotná sestra, no vyžadujeme od nich rovnaký komunikačný prístup.

Oddelila by som to. Mali by sme mať nárok na vysokú profesionalitu aj v zdravotníctve, ale štát by tomu mal pomáhať. Je smutné, že zdravotnícki pracovníci a pracovníčky dostávajú nízke platové ohodnotenie za takú stresujúcu a náročnú prácu. Napriek tomu si myslím, že ich prístup by mal byť na profesionálnej úrovni. Prečo by slušná a rešpektujúca komunikácia mala byť nejaký nadštandard? Bohužiaľ, ani vysoké školy na Slovensku nevnímajú kvalitnú komunikáciu s pacientom ako dôležitú súčasť profesie. Vidieť to na doslova absentujúcom vzdelávaní pre budúcich zdravotníkov a zdravotníčky v tejto oblasti.

Existuje nástroj alebo systém, ktorý by kontroloval to, ako sa lekári rozprávajú s pacientmi? Dávajú im pacienti spätnú väzbu? Existuje napríklad niečo ako Štátna školská inšpekcia, ktorá zisťuje, ako učiteľ vyučuje a komunikuje s triedou?

Na Slovensku som o ničom takom nepočula. Možno o tom iba neviem, ale skôr predpokladám, že nič také nie je.

Myslíte si, že by zdravotníkom pomohla spätná väzba?

V rôznych neštátnych zariadeniach riešia spätnú väzbu. Sledujú si parametre výkonu a s tým súvisí aj to, či sú pacienti spokojní. V štátnom zdravotníctve je to asi horšie. Myslím si však, že viac ako orgán kontroly je potrebné poskytnúť možnosť dovedzovania. Zdravotníci majú dnes kontinuálne vzdelávanie, musia robiť testy, naštudovať si novú problematiku. Prečo by nemohli mať kurzy, ktoré ich podporia v schopnosti rešpektujúco komunikovať?

Existujú pre lekárov kurzy, ako efektívne komunikovať s pacientmi?

Áno, ale majú ich v programe súkromné spoločnosti, ktoré ponúkajú vzdelávanie zdravotníkom. Zhodou okolností som pomáhala vytvoriť jeden takýto kurz. Je pre doštudovaných zdravotníkov a zdravotníčky, ale mal by byť súčasťou výučby aj pre študentov a študentky. Vzdelávanie existuje, ale nie je plošné.

Ivana Skoumalová (vľavo) a Miroslava Rabajdová. Foto – Jozef Jarošík

Napísali ste publikáciu určenú najmä budúcim lekárom a lekárkam. Pripravujú sa naši medici na efektívnu komunikáciu s pacientom?

Pokiaľ viem, veľmi slabo. Musia absolvovať kurzy zamerané na medicínsku komunikáciu, ale to je minimálny rozsah. Takto to je nielen u nás na lekárskej fakulte na **Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach**, ale aj na Univerzite Komenského v Bratislave. Posledné dva semestre sme na LF **UPJŠ** zaviedli tréning kompetencií pre klinickú prax ako voliteľný predmet. Spomínaná publikácia slúži vlastne ako skriptá k tomuto tréningu, ktorý je už teraz povinne voliteľným predmetom. Spejeme k tomu, aby bol povinný, je však extrémne náročné zavádzať niečo také do kurikula zdravotníkov.

Nedávno sme robili výskum, ktorý sa týka zavedenia predmetu o patientskej bezpečnosti a sekundárnych obetiach v zdravotníctve v rámci európskych univerzít. Z rozhovorov sme zistili, že jedným z najväčších problémov je preplnené kurikulum. Komunikácia sa zdá marginálna vec, ale pre praktický výkon povolania je extrémne dôležitá.

Podľa toho, čo hovoríte, dobrá komunikácia prináša viditeľné výsledky, ktoré sú aj overené. Prečo nie je vôľa, aby sa na vysokých školách tejto téme dal adekvátny priestor?

Jeden z limitujúcich faktorov je, že študenti všeobecného lekárstva toho majú veľa už teraz. Akýkoľvek iný povinný predmet by ste im pridali, bolo by to časovo nezvládnuteľné. Ďalšou bariérou je, že máme nedostatok učiteľov a učiteľiek, ktorí tejto téme rozumejú a sú na ňu kvalifikovaní.

Na Univerzite Komenského majú stovky študentov, ktorých nemá kto učiť, a nie sú na to vytvorené ani priestory. Ak máme dostať komunikáciu do vzdelávania, musí si túto agendu osvojiť niekto, kto na to bude apelovať. My mávame tréning vždy v piatok na hodinu a pol. Študentov učíme napríklad metódu Teach Back, keď majú docieľať efektívne vybavenie odporúčaní samotným pacientom. Alebo robíme cvičenie, keď si dvaja študenti hovoria navzájom recept. Keď ho majú zopakovať po druhom človeku, zistia, že si pamätajú asi tretinu zo všetkých informácií.

Je potrebné hľadať cestu na zavedenie tohto predmetu. Viem si ho predstaviť aj formou trojdňového intenzívneho kurzu, alebo sa komunikácia dá zaradiť aj do iných predmetov. Neskôr sa študenti môžu prísť poradiť v rámci konzultácií. V dnešnej dobe máme rozmanité formy vzdelávania.

Ako podľa vás zvládli lekári a lekárky komunikáciu na tému očkovania počas pandémie?

Jedna stránka je tá, ako to komunikovali politici. Aj keď im radili ľudia z fachu, politika stále miešala karty, a preto to nebolo ideálne. Každodenná komunikácia smerom k pacientom zahŕňala situácie, keď lekári a lekárky neodborne podávali možno aj dezinformácie – napríklad pacientov podporili v tom, aby sa nedali očkovať. Ľudia sa v tom snažia vyznať, a keď prichádzajú protichodné signály, nevedia, čomu majú veriť.

Veľkou témou je očkovanie detí. Časť rodičov očkovanie odmieta. Ako by sa mali o tom lekári a lekárky s rodičmi rozprávať?

Lekári by sa mali zaujímať o to, ako rodičia rozumejú očkovaniu. Mali by sa ich opýtať, čo o tom vedia a prečo sa obávajú. Dostanú tak príležitosť vysvetliť im to. Ak prebehne medzi lekárom a rodičom komunikácia a rodič aj napriek tomu trvá na tom, že svoje dieťa nechce dať očkovať, je to už mimo našej kontroly.

Takže podľa vás nie je cestou povedať rodičom, že očkovanie je povinné, a keď to neurobia, lekár ich musí nahlásiť na hygienu a povedať im, že budú platiť pokutu?

Áno, je to cesta, ale prispieva, žiaľ, k ešte väčšej nedôvere medzi rodičmi a zdravotníkmi. Často to aj tak nepomôže a rodičia nedajú dieťa očkovať napriek tomuto upozorneniu. Nepozerám sa na to iba v legálnej rovine, vidím aj psychologickú stránku problému. Ak chceme, aby rodičia niečo urobili z vlastného presvedčenia, musíme s nimi komunikovať a vysvetľovať im, prečo je to dôležité.

Ktorý z týchto dvoch spôsobov je podľa vás efektívnejší: hrozba pokuty alebo komunikácia s rodičom?

Na to by bolo potrebné urobiť výskum. Ale mám pocit, že ľudia majú väčšiu antipatiu k represii. Represia ich utvrdí v tom, že „systém“ ich chce priviesť na cestu, ktorou nechcú ísť. Myslím si, že trpezlivá komunikácia môže pomôcť tomu, aby pacienti a pacientky cítili aj spoločenskú zodpovednosť. Možno je potrebné povedať rodičom o oboch veciach – vysvetliť, prečo je napríklad očkovanie dôležité, no spomenúť aj, že je povinné, že je to kolektívna zodpovednosť.

Pacient sa často dostane do situácie, keď sa má vyzliecť, prípadne má byť vyšetrený na intímnych miestach. Ako by mal i lekár alebo lekárnica pristupovať k takejto situácii?

So základným citom a s rešpektom. Ak to niekto nerobí, môže to byť pre pacienta zahanbujúce. Možno stačí povedať pár viet, a síce, že lekár vie, že to je pre pacienta nepríjemné, ale že on je na to zvyknutý a berie to ako rutinné vyšetrenie. Mohol by povedať niečo, čo človeka upokojí a napovie mu, že sa s ním zaobchádza ako s ľudskou bytosťou.

V svojej publikácii spomínate, aby sa aj lekári starali sami o seba predtým, ako idú niekoho vyšetriť. Aby sa napili, najedli alebo išli na toaletu. Funguje to na Slovensku tak, že lekár má čas na to, aby sa počas práce postaral aj o svoje potreby?

Nie všetci lekári majú na to podmienky, líši sa to podľa typu zdravotníckeho zariadenia. A súvisí to, samozrejme, s tým, ako je nastavený systém. Je neadekvátne, že zdravotníci a zdravotníčky nemajú dostatočne vysoký plat, nemajú čas na psychohygienu, pričom robia veľmi náročné povolanie. Ak sa má zdravotník sústrediť na pacienta, musí sa vedieť postarať aj sám o seba. Systém nehľadí na to, aké majú zdravotníci pracovné podmienky.

Študentov učíme, že môžu povedať vedeniu, že nechcú pracovať v zlých podmienkach. Novú generáciu potrebujeme vychovávať tak, aby v nej boli advokáti za lepšie pracovné podmienky a aby nerobili bezmyšlienkovite niečo iba preto, lebo sa to vyžaduje. Systém totiž tvoríme všetci spolu.

Ivana Skoumalová

Vyštudovala psychológiu na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, neskôr sa špecializovala v systemickej psychoterapii. Je členkou Slovenskej komory psychológov a Slovenskej psychoterapeutickej spoločnosti. Doktorát získala na Univerzite v Groningene v Holandsku v odbore Vedy o zdraví a na **Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach** v odbore Verejné zdravotníctvo.

Pôsobí ako výskumníčka na Lekárskej fakulte **UPJŠ** a venuje sa kvalitatívnemu výskumu skúseností pacientov s ochorením, liečbou a so zdravotnou starostlivosťou, téme psychologického bezpečia a sekundárnych obetí v zdravotníctve. Je garantkou predmetu Tréning kompetencií pre klinickú prax pre študentov a študentky všeobecného lekárstva.

Venuje sa aj občianskemu aktivizmu a rozvíjaniu susedskej komunity v Košiciach v iniciatíve Pod' na dvor a bezpečnosti zraniteľných účastníkov dopravy v mestách v iniciatíve Čas spomaliť.

Ivana Skoumalová. Foto – archív I. S.

Autor: Juraj Hipš

V trinástej komnate Hany Hegerovej sa skrýval otec. Chodil v gardistickej uniforme a chválil Hitlera

28. 11. 2023, 14:02, Zdroj: kultura.sme.sk, Vydavateľ: Petit Press, a.s., Autor: Peter Getting, Sentiment: Pozitívny, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Dosah: 22 266 GRP: 0,49 OTS: 0,00 AVE: 819 EUR

Čo hovoria dosiaľ neznáme fakty o otcovi slávnej šansoniérky.

Z tej fotografie mrazí. Dievčatko s vrkôčikmi drží v rukách kyticu kvetov. Azda predtým zaspievalo pesničku. To aby privítalo v Slovenskom národnom divadle pána predsedu vlády.

Je ním Vojtech Tuka, temná persóna slovenských dejín, čelný kolaborant, ktorý na Slovensku presadzuje nacizmus a holokaust. Píše sa rok 1940 a scénu dopĺňa veľký ľudácky dvojkříž, vedľa hajlujú gardisti aj chlapi z Hlinkovej mládeže.

Na všetko dozerá otec dievčatka. Aj on je v gardistickej uniforme. Úradník Ján Farkaš sa pozná s Tukom roky, spolu kedysi zakladali prvú slovenskú fašistickú úderku, ktorej členovia prisahali na biologickú očistu národa a zvrhnutie demokracie. Teraz je Farkaš na koni, má vysoké funkcie a ohromné príjmy.

Tým dievčatom s vrkôčmi je budúca prvá dáma československého šansónu Hana Hegerová. Až na konci života otvorila dvere do svojej trinástej komnaty.

Malá Carmen, budúca speváčka Hana Hegerová s kvetmi, vľavo Vojtech Tuka a vedľa neho s gardistickým opaskom otec speváčky Ján Farkaš. (zdroj: Tlačovina Usmievavé Slovensko 1940, archív T. P.)Behal mi mráz po chrbte

„Naše rozhovory sa začali v lete 2011, chodieval som do jej bytu na Staromestskom námestí v Prahe celkom pravidelne a začal som odkrývať aj rôzne osobnejšie témy, na ktoré mi, napodiv, chcela odpovedať. Keď prišlo aj na otázky, na ktoré dovedy nikomu neodpovedala, vyslovila sa: 'Mám však pranie. Chcela by som, aby tá kniha vyšla až po mojej smrti.' Vedel som, prečo," opisuje pre SME český publicista Tomáš Padevět vznik životopisnej knihy, ktorú nazval Carmen: skutočný život Hany Hegerovej.

V článku sa dočítate: o doteraz neznámej kapitole z detstva známej speváčky, akú úlohu hral jej otec v slovenskom fašizme a aké výhody to prinášalo, ako súvisí krásny svetlý byt, v ktorom vyrastala Hana Hegerová, s holokaustom na Slovensku, prečo spievala v dospelosti židovské piesne a prečo stála na strane ľudí vylúčených spoločnosťou.

Narodila sa v roku 1931 mame Margite, rodenej Čelkovej, a otcovi Jánovi Farkašovi, obaja rodičia boli od Trenčína. Mama pochádzala z bývalej zemianskej rodiny, o otcovi speváčka opakovala, že bol bankový úradník. To však bola len časť pravdy.

„Ako sa mi pomaly rozkrýval obraz jej otca, začalo mi dochádzať, v akom zložitom prostredí vyrastala. S každým novým poznatkom mi zľahka behal mráz po chrbte," opisuje Padevět. „Prelomila sa bariéra a ona mi začala pomaly servírovať spomienky, absolútne nečakane a hlavne pravdivo. Mal som dojem, že sa chcela tej utajovanej celoživotnej tiaže aspoň čiastočne zbaviť.“

Padevět dodržal podmienku a kniha vyšla až po smrti speváčky. Práve z nej sa po prvý raz čitatelia dozvedajú radosti aj strasti jej života, ale aj pozadie detstva uprostred druhej svetovej vojny, ktoré ju ovplyvnilo na celý život.

Vtedy sa ešte volala Carmen Farkašová. Krstné meno odzrkadľovalo lásku jej starej mamy k opere. Doma ju volali Babuľka.

Na fotografii z rodinného archívu sedí malé dievčatko s rodičmi v kresle, otec pôsobí uvoľnene, popri mame bol pre ňu prirodzenou autoritou. Nebude trvať dlho a rovnaký muž bude chváliť Adolfa Hitlera.

Malá Carmen a rodičmi v roku 1935. (zdroj: Archív T. P.)Z hĺbín slovenského fašizmu

Dosiaľ neznáme fakty o otcovi Hany Hegerovej sú uložené vo viacerých slovenských archívoch. Zďaleka nebol len bankovým úradníkom.

Keď sa svet po skončení druhej svetovej vojny snažil vyrovnať s ľuďmi zodpovednými za dovedy nevídané zločiny proti ľudskosti, platilo to aj na Slovensku. Vtedajšie ľudové súdy nechávali vyhlásiť rozhlasom a v tlači mená obvinených, aby sa prihlásili tí, čo vedia o ich trestnej činnosti. Takto verejne vyhlásili aj meno speváčkinho otca. Spis ľudového súdu o Jánovi Farkašovi sa nachádza v Štátnom archíve v Bratislave. Je rozsiahly, desiatky strán obsahujú výpovede, dokumenty, svedectvá za aj proti obžalovanému.

Vyplýva z nich, že Ján Farkaš sa už od 20. rokov minulého storočia pohyboval v prostredí radikálnych slovenských nacionalistov, bol členom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLŠ) a pôsobil aj v straníckych novinách Slovák.

Vojtech Tuka so svojím pobočníkom Jánom Farkašom. (zdroj: MV SR, SNA, f. STK, č. foto. 06682.jpg)

Angažoval sa už pri zrode slovenského fašizmu, v Rodobrane. Táto organizácia navonok pôsobila ako ochranka HSLŠ, jej členovia v čiernych košeliach sa na mítingoch bili a vyhrážali sa oponentom. Tajnou snahou bolo zvrhnúť demokraciu, čiernokošeliari po okresoch zhromažďovali zbrane a spisovali zoznamy nepriateľov národa. Do antiliberálnej, protičeskej a antisemitskej Rodobrany doplnil Tuka

svojskú ideológiu, spočívala v prísaha na svätú krv Kristovu, ktorú rodobranci v tajnom rituáli skladali v kláštore v Hronskom Beňadiku.

Podľa historika Antona Hruboňa z Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici bola Rodobrana zmesou ultranacionalizmu a radikálne interpretovaného mystického katolicizmu.

„K fašizmu sa otvorene hlásila, tematizovala rovnaké témy rovnakou rétorikou ako fašisti kdekoľvek inde v Európe, ako pozdrav používala napriahnutú pravicu. Označiť Rodobranu prívlastkom fašistické hnutie je veľmi príliehavé,“ hovorí.

Súvisiaci článok Súvisiaci článok Kým sa nakrúcal Obchod na korze, jeho autor plakal v šatni Čítajte

HSLS vo svojom vnútri ticho tolerovala toto fašistické bujnenie, rodobranci boli oporou fašizácie Slovenska. Po desaťročiach sa k nim hlásili aj neonacisti okolo Mariana Kotlebu v Slovenskej pospolitosti.

„Duchovným otcom Rodobrany bol Tuka a pre mladých ľudákov predstavoval obrovskú autoritu. Dokázal svojím mystickým jazykom mobilizovať a zapáliť pre ideály hnutia. Československá republika videla v Rodobrane nebezpečenstvo aj v spojitosti s Tukom, v ktorom zosobňoval nástroj maďarskej iredenty namierenej proti Československu,“ podotýka historik.

Rodobranecká prísaha v Žarnovici zo septembra 1926, v popredí muž naľavo s klobúkom je Farkašov priateľ, mladý Šaňo Mach. (zdroj: Archív Antona Hruboňa)

V skutočnosti bol Tuka plateným agentom maďarskej vlády so snahou rozbiť Československo. Za špionáž v prospech Maďarska ho v roku 1929 odsúdili. Procesom sa v knihe Tuka proti republike zaoberá historik Peter Fedorčák z Filozofickej fakulty **Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach**, cituje početné svedecké výpovede. Z nich vyplýva, že Hegerovej otec Ján Farkaš sa od vzniku Rodobrany pohyboval v jej najužšom vedení a dobre sa poznal s Tukom.

Po Tukovom odsúdení síce Rodobranu zakázali, no hneď po vzniku slovenského štátu na ňu nadviazala Hlinkova garda (HG). Ako priznal Farkaš v povojnovom procese, do HG vstúpil hneď po jej založení. Zaslúžilí čiernokošeliari si pripínali na gardistickú uniformu odznak Rodobrany, dvojkříž v trňovej korune, ktorý mal symbolizovať ich „martýrstvo“. Archívne fotografie dokladajú, že ho hrdo nosil aj Farkaš.

O kariérnom postupe Jána Farkaša informovala dobová tlač, na foto článok z Nového sveta. (zdroj: Digitálna knižnica Univerzitnej knižnice v Bratislave (PRE ZVÄČŠENIE KLIKNITE))

V uniforme sa rád dával fotiť, nešlo však len o formalitu. Angažoval sa už pri rozbiť demokratickej republiky na jeseň 1938, pred súdom priznal, že cestoval s radikálmi okolo Tuku na tajné rokovania za nacistami do Viedne aj do Berlína.

Po rozbití Československa Farkašova hviezda rýchlo stúpala, vymenovali ho za člena štábu HG a pobočníka Tuku, ktorý sa stal jedným z najvyššie postavených politikov vojnového režimu, predsedom vlády a najznámejším pronacistickým kolaborantom.

Správa o ceste Tuku s Farkašom do Berlína. (zdroj: Digitálna knižnica Univerzitnej knižnice v Bratislave (PRE ZVÄČŠENIE KLIKNITE))

Farkaš patril k slovenským nacionalistom, ktorí neváhali pre splnenie svojho sna sa spojiť s Adolfom Hitlerom.

V Univerzitnej knižnici v Bratislave sa nachádza dobová tlač s článkami, v ktorých rečnil pred gardistami, chválil režim, arizácie aj nacizmus.

Napríklad v prejave v auguste 1940, ktorý si neskôr vydal aj knižne pod názvom Kamarátstvo práce a disciplíny, Farkaš vyzdvihoval Hitlera. „Národným socializmom vychoval nového ducha, jednotnú vôľu zosobnenú v autorite Führera. Pomocou veľkého, novú Európu a nový svet budujúceho vodcu Adolfa Hitlera došli sme k 14. marcu 1939.“

Ocitá sa pri rôznych zlomových udalostiach: napríklad 23. novembra 1940 denník Gardista informoval, že Farkaš sprevádzal Tuku na rokovania do Berlína, kde Slovensko pristúpilo k vojnovému paktu Nemecka, Talianska a Japonska. Inokedy, ako vyplýva zo zápisnice z rokovania Štátnej rady, ktorá pripravovala deportácie Židov, bol Farkaš pri tom, keď k Tukovi prišiel dovtedy neznámy úradník Augustín Morávek a predložil vypracovaný elaborát o riešení židovskej otázky a arizáciách, čo Tuku veľmi potešilo. Ba podľa vlastnej výpovede pred súdom sám klepal telegram, ktorý mu diktoval Tuka a v ktorom sa ďakovalo Hitlerovi za „ochranu Slovenska“.

Karneval 1. februára 1941, vpravo Ján Farkaš, vedľa neho Vojtech Tuka a Farkašova manželka Margita v kroji. (zdroj: MV SR, SNA, f. STK, č. foto. 06681) Nepokradneš, nezavraždíš

Malá Carmen v tom čase chodila do základnej školy, milovala hodiny baletu. Bola jedináčkikom, ktorý sa pri hádkach rodičov zatváral do izby a spieval si, aby prehlušil krik.

Farkašovci si potrpeli na eleganciu a mali radi umenie, otec sa poznal s hercami z divadla, na predstavenia brali aj Carmen.

Mala len deväť rokov a otec ju bral aj na podujatia s exponentmi vojnového režimu.

Vo fonde Slovenskej tlačovej kancelárie, ktorý sa dnes nachádza v Slovenskom národnom archíve, sme našli napríklad karneval z 1. februára 1941 v bratislavskej Redute. Na ňom Ján Farkaš ako spoluorganizátor vítal okrem Tuku aj ďalšieho dlhoročného kamaráta Alexandra Macha, ktorý z pozície ministra vnútra realizoval holokaust na Slovensku. Na fotografiách je medzi účastníkmi otec v uniforme a mama Margita je v kroji, na inej doteraz nepublikovanej fotografii je opäť aj malá Carmen s vrkôčikmi.

Súvisiaci článok Súvisiaci článok Je Jozef Cíger Hronský ďalším slovenským kostlivcom v skrini? Čítajte

Jánovi Farkašovi sa v novom režime darilo. Mal luxusné auto, nakupoval obrazy slovenských umelcov. Ako horlivý katolík organizoval aj púte do Ríma. Bol šéfom Slovenskej odborovej jednoty súkromných úradníkov, správcom Penzijného ústavu a dosadili ho aj za riaditeľa Tatrabanky.

Príjmy má rozprávkové. Podľa kalkulácie z povojnového procesu len ako predseda správneho výboru Tatrabanky dostal za obdobie vojny vyše 380-tisíc vtedajších korún, ako vládny komisár mal 36-tisíc ročne, ako predseda odborovej organizácie 60-tisíc ročne. Dovedna takmer milión korún. Úradnícky plat bol vtedy okolo tisícpäťsto. Okrem toho bol v ďalších správnych radách vrátane Slovenskej hypotečnej a komunálnej banky či automobilky Fiat.

Mladá rodina sa v tom období presťahovala na lukratívnu adresu, do bytu na dnešnej Ulici Fraňa Kráľa v Bratislave. V modernej funkcionalistickej vile majú rozmerný byt s priestrannou kúpeľňou, izbou pre slúžku a veľkou halou. Na nádherný svetlý byt si speváčka spomínala aj po rokoch.

Quastlerova vila. (zdroj: Archív S. Š.)

Vilu v roku 1932 dal postaviť bratislavský židovský architekt Desider Quastler, mal tu ateliér a býval tu so svojou rodinou. O byt neprišiel náhodou. Zomlela ho rasistická podstata režimu, ktorý budovali ľudia ako Farkaš. Pre protizidovské nariadenia nemohol ďalej pracovať ako architekt, musel zatvoriť svoju architektonickú kanceláriu a súčasne sa musel vysťahovať z bytu vo vile, ktorú sám naprojektoval. Ďalšie nariadenia zakazovali Židom bývať v centrálnych častiach Bratislavy a v domoch postavených po roku 1920. Takouto krádežou sa nová elita dostávala k bytom.

„Podľa takzvaného Soznania k dani činžovej na berný rok 1940 bol Quastler nájomníkom v roku 1939 iba niekoľko mesiacov, potom už je uvedený: ‚vysťahoval sa‘. Odvtedy už figuruje ako nájomca jedného z dvoch bytov Ján Farkaš,“ vysvetľuje bývalý predseda bratislavskej Židovskej náboženskej obce Tomáš Stern. „O forme vysťahovania dokument nehovorí, ale odvtedy Farkaš užíva jeden z bytov, ktorých nájomcom bol dovtedy Quastler.“

Historička architektúry Soňa Ščepánová, ktorá sa venuje dielu Desidera Quastlera, hovorí, že situácia mala ťažké následky pre architektov súkromný aj profesionálny život.

Grete Quastlerová zavraždená v holokauste. (zdroj: Archív T. H.)

„Desider Quastler zanechal dielo s neobyčajným rozsahom a mnohé jeho stavby neodmysliteľne dotvárajú súčasný obraz Bratislavy. Jeho tvorba je charakteristická čistým rukopisom v modernom puristickom výraze, slovenskú metropolu obohatil realizáciami obytných objektov od sociálne motivovaných domov lacného bývania cez polyfunkčné veľké domy s verejným parterom obchodov až k veľkorýmsm mestským vilám. Bol jedným z priamych účastníkov, ktorí udávali celkový tón výstavby,“ hovorí. „Jeho pôvod sa mu však stal osudným, krajina takto prišla o výraznú časť nesmierne schopných, kreatívnych architektov a umelcov.“

V Bratislave dodnes žije Quastlerova, dnes 87-ročná neter Mária Hvastijová.

„Mala som ho veľmi rada ako strýka, vedel s deťmi skvele zaobchádzať, čítal nám rozprávky alebo rozprával pestré príbehy zo zajatia na Sibíri, kde bol ako vojak za prvej svetovej vojny,“ spomína si. „Vždy som sa tešila, keď k nám prišiel, chodil na návštevu vždy v sobotu, aby sa okúpala.“

Dve dcéry Desidera Quastlera na balkóne vily. (zdroj: Archív S. S.)

Nenápadná zmienka o kúpaní nie je náhodná. Príbeh architekta, v ktorého byte vyrastala Hana Hegerová, ukazuje tragédiu holokaustu na konkrétnych obetiach. Hana Hegerová do smrti netušila detaily.

Quastlerovci totiž po „vysťahovaní“ padli na úplné dno, skončili v katastrofálnych podmienkach v štvrti Vydrice, s bytmi bez toaliet, nieto s kúpeľňou. Dvomi dcéram Desidera Quastlera sa podarilo prežiť genocídu mimo Slovenska, jeho aj s manželkou Grete v roku 1944 deportovali do Osvienčimu, kde zahynuli, takisto zavraždili ďalších členov rodiny.

Hoci v hlavnom meste postavil Quastler okrem uvedenej vily takmer šesťdesiat domov, dnes je zabudnutý a takmer neznámy. Knihu o ňom pripravuje historička Julia Itin, ktorá mapuje pamiatky Bratislavy.

„Quastler pochádzal zo známej rodiny, nevedel si predstaviť, že ho z rodného mesta budú deportovať do vyhladzovacieho tábora,“ podotýka. „Celý príbeh ilustruje dnešnú situáciu: nielenže došlo k zásadnej výmene obyvateľstva v Bratislave, ale veľa ľudí profitovalo z arizácií a je ťažké si priznať, že žijete v byte, ktorý máte, lebo pôvodných majiteľov zavraždili v holokauste. Nevyrovnaný vzťah k vlastným dejinám nielenže neumožňuje upriamiť záujem na ľudí, ktorým totalitné režimy ublížili, ale aj napomáha relativizácii minulých potrestaných aj nepotrestaných zločinov.“

Carmen pri Dunaji v roku 1951. (zdroj: Archív T. P.) Otec kriminálnik

Na sérii fotografií z roku 1951 má mladá, nedávno plnoletá slečna zasnený výraz, pozerá kamsi do diaľky.

Medzitým si zmenila meno na Carmen Čelková. Práve kvôli otcovi. Mama sa s ním rozviedla ešte za vojny, jednak vraj pre jeho panovačnosť, jednak pre milenky. Vrátila sa k dievčenskému priezvisku, ktoré teraz nosí aj dcéra. V čase, keď otec stál pred súdom, s ním už dlhšie nežili.

Ján Farkaš dostal na tie časy veľmi mierny trest. Dokumenty sa nachádzajú aj v archíve Ústavu pamäti národa, speváčkin otec totiž zaujímal aj komunistickú Štátnu bezpečnosť, ktorá tak ako každá tajná služba sondovala ľudí s pošramoteným profilom, aby ich mohla kompromitovať alebo využiť na spoluprácu.

Povojnový súd Farkaša najprv uznal za vinného, no upustil od uloženia trestu. Pri chystanej revízii sa pokúsil ujsť cez Maďarsko do Rakúska, chytili ho a v obnovenom procese dostal trojročný trest.

Súvisiaci článok Súvisiaci článok Brali ich rovno z postelí, Slováci posielali do koncentrákov aj psychiatrických pacientov Čítajte

Na súde sa riešilo najmä jeho pôsobenie v oblasti hospodárstva, menej jeho excesy vo vysokej politike - hospodárskej oblasti sa síce týkali aj arizácie, ktoré Farkaš schvaľoval aj v podnikovom časopise Súkromný úradník, ktorému šéfoval, tie však vtedy súd neriešil.

Viacerí svedkovia vypovedali v jeho prospech. Prezident Jozef Tiso, ktorého onedlho obesili, tvrdil, že Farkaš uňho viackrát intervenoval pre výnimky pre Židov, a guvernér Slovenskej národnej banky podporujúci odboj Imrich Karvaš dosvedčil, že Farkaš sa v hospodárskej oblasti snažil odolávať nemeckej finančnej rozpínavosti na Slovensku. Sám Farkaš sa všemožne obhajoval, vraj nevystupoval s prejavmi politického rázu, vraj s mnohým nesúhlasil a keď pochopil, že spojenci Nemcov porazia, začal sa obracať a mierniť.

Šansonierka uchvacovala svojím prednesom a hlasom. (zdroj: TASR) Moja dcéra zomrela

V čase, keď si Ján Farkaš odpykával trest vo väzení, jeho dcéra práve štartovala kariéru.

Carmen Čelková získala priezvisko Hegerová po prvom manželovi a nechala si ho, aj keď sa neskôr rozviedli. Po hereckých začiatkoch v Žiline začala spievať v bratislavskej Tatra revue, jej hviezda rýchlo rástla a úplne zmenila jej pôvodné plány. Hoci najprv chcela byť baletkou a potom herečkou, preslávila sa ako speváčka. Keď si zmenila aj krstné meno, zrodila sa Hana Hegerová.

Vzťah s otcom mala viac než zložitý. Tomáš Padevět napríklad uvádza, že keď sa stretli po otcovom prepustení, bolo to rozpačité, dcéra mala v hlave zmätok. Nebol to už ten otec z detstva a ona je dospelá žena. Neskôr sa sporadicky stretli, no zlom nadišiel v lete 1966.

Súvisiaci článok Súvisiaci článok Za vlasť život vďačne obetujem, recitovali za Tisa. Terčom propagandy sú v dnešnom Rusku už škôlkari Čítajte

Otec vtedy prišiel za úspešnou dcérou do Prahy. Hegerová je na vrchole slávy, má málo času, otec trávi čas v jej byte v hereckom dome. Vtedy dôjde k erupcii v komplikovanom vzťahu. Otec sa rozčúli, no nejde tu zrejme len o typický generačný konflikt. On symbolizuje mentalitu slovenského konzervativizmu, prepriateho katolicizmu, predsudkov a nacionalistickej uzavretosti pred svetom, jeho dcéra je, naopak, slobodomyselná, otvorená svetu, rozmanitým kultúram a do strednej Európy priniesla nový vietor.

Recitál z roku 1966 s Miroslavom Horníčkom. (zdroj: Europeana)

Otec odíde a nechá po sebe list. Uráža v ňom dcéru ako ľahké dievča pasákov, darčeky necháva v byte a berie si fotku starej mamy, vraj aby nebola v tejto domácnosti jej pamiatka pošpinená. Vyznieva to, akoby sa za dcéru hanbil a list uzaviera slovami: „Moja dcéra Carmen pre mňa zomrela, nech žije Hana Hegerová. Farkaš.“

Speváčka mala list celé roky odložený. A prečítala ho životopiscovi Padevětovi. „Naše rozhovory som nahrával, preto mám jeho celé znenie a citoval som ho v knihe,“ vysvetľuje. „Otec bol vraj veľmi hrdý, keď začala študovať herectvo na bratislavskom konzervatóriu. Ale ju meno Farkaš evidentne prenasledovalo, zmenila si ho a keď odišla do Prahy a stala sa z nej speváčka, otcova hrdosť rýchlo opadala. Bohémске prostredie ho šialene pobúrilo, navyše uvidel na titulke časopisu fotografiu svojej dcéry len v korzete, bola z divadelného recitálu s Miroslavom Horníčkom. Napísal jej osobný list, v ktorom sa jej zrieka. Myslím, že tým dosť trpela, otec ju v detstve veľa naučil, hoci o ňom takmer nikdy nehovorila.“

O traume svedčí aj to, že speváčka sa na niekoľko dní skryla na psychiatrii. Odvtedy sa videli výnimočne, na otcov pohreb do Bratislavy však prišla.

Prebudiť sa do nového dňa

V čase, keď otec písal list, ona spievala židovskú pieseň v jidiš Schön wie die Lawone, v klípe ju obklopujú svietniky - menory. Nahrála aj pieseň o židovskej mame, ktorá vždy, keď na sporáku pustí plyn, pomyslí na svojho zavraždeného syna, pôvodný text prebásnil jej dvorný textár Pavel Kopta.

Hana Hegerová to vtedy okomentovala slovami: „Všetci si myslia, že som židovka, pretože spievam túto pieseň, ale nie je to pravda. Moji predkovia pochádzali zo všetkých kútov bývalého rakúsko-uhorského regiónu. Vždy som však cítila, že k tomu všetkému, čo sa stalo, musím niečo povedať.“

video [//www.youtube.com/embed/btnanzkCAJU](https://www.youtube.com/embed/btnanzkCAJU)

Formou jej vyrovnania sa s tieňmi minulosti mohli byť aj aktivity po páde komunizmu, keď vystupovala na akciách židovských obcí alebo podporujúcich medzikultúrny dialóg.

Spomedzi množstva tém v piesňach sa však jednej vyhýbala.

„Neodvažovala sa do žiadneho textu o otcovi, pretože sa bála, že by ju premožla spomienka na toho jej, Jána Farkaša,“ uviedol pri jej úmrtí dnes už takisto zosnulý popredný český hudobný kritik Jiří Černý.

„Raz som sa jej pýtal, prečo text Déšť tváře smáčí mala tak dlho v šuplíku a natočila pieseň až v roku 2010,“ hovorí Padevět. „Odpovedala, že dokým otec žil, nechcela spievať o jeho smrti. Ale možno bol dôvod aj iný - potrebovala oveľa viac času, aby sa s tým všetkým vyrovnala. A jej šansón Židovská mama usadzoval hlboko do kresiel rôzne publikum.“

Pri pohľade na dievčatko obklopené hajlujúcimi gardistami sa natíska otázka, čo si po rokoch myslela. Nešlo vlastne o zneužitie?

„To, že politici ťahajú svoje deti do rôznych kampaní vidíme aj dnes,“ hovorí režisér a producent Fero Fenič, ktorý sa s ňou poznal štyridsať rokov a nakrúca o nej film. „Ján Farkaš sa nikdy netajil, ako miluje svoje jediné dieťa. Z jeho strany to mohla byť hrdosť a snaha ju prezentovať.“

video [//www.youtube.com/embed/nKn3rI8kGfE](https://www.youtube.com/embed/nKn3rI8kGfE)

Pripomína, že otec rodinu opustil, keď mala Hana Hegerová jedenásť rokov. „Takže až neskôr si mohla uvedomiť, čoho bola súčasťou. Myslím, že sa s tým nejako vyrovnávala celý život. Nemôžeme si vybrať, komu sa narodíme, ani určiť, ako nás bude vychovávať. Ale svojim ďalším životom sa môžeme od toho dištancovať. Myslím si, že ona to potom celú svoju kariéru robila. Dokonca tak dôsledne, že vždy bola na strane ľudí, ktorí boli nejakou časťou spoločnosti vylúčení, v okruhu jej najbližších priateľov bolo napríklad veľa gejov.“

Fenič dopĺňa, že Hana Hegerová mala s otcom napätý vzťah, ale súčasne ju ovplyvnil svojím vzťahom k umeniu. „So svojou identitou bojovala celý život. Napokon, trikrát si zmenila priezvisko a raz meno. Minulosť bola jej trinástou komnatou, nerada sa k nej vracala, ale ona aj na veľké chvíle svojej kariéry spomínala len málo. Vyhýbala sa tomu s tým, že už si nepamätá alebo odvedla reč inam.“

Posledným práním veľkej šansoniérky bolo, aby jej popol vysypali do vln Dunaja. Rodina to urobila v júli 2021 neďaleko Komárna.

„Do každej piesne, ktorú na scéne spievam, dávam maximum, preto je koncert pre mňa naozaj vyčerpávajúci, kamaráti to komentujú, že po koncerte deň resuscitujem,“ vyjadrila sa svojho času. „Je báječný pocit prebudiť sa do nového dňa.“

Dievčatko na karnevale v roku 1941, tretie zľava, ktoré raz bude slávnou speváčkou. (zdroj: MV SR, SNA, f. STK, č. foto. 06687 (PRE ZVÄČŠENIE KLIKNITE))O Hane Hegerovej vzniká hra aj film

Lubomír Feldek aktuálne chystá divadelnú inscenáciu Hana Hegerová a zlodej čas podľa svojho scenára. Premiéra by mala byť na jar.

„Moja dcéra Katka Feldeková bude predstavovať Hanu Hegerovú, pri klavíri ju bude sprevádzať jej manžel Richard Šimurka a ja, ak sa dožijem, možno vystúpim ako komentátor,“ hovorí spisovateľ.

K úvodu predstavenia ho inšpirovala scéna, ktorú v životopisnej knihe priniesol Tomáš Padevět. Ani o tejto veci Hana Hegerová dovtedy verejne nehovorila.

„Na začiatku Hana Hegerová zistí, že sa ocitla na podpisovaní Anticharty v Divadle hudby,“ približuje Feldek. „Rozhodne sa z divadla uniknúť. Tajní zamkli dvere a nechcú ju pustiť von, ale pomôže jej výkrik: 'Tak sa vám tu počúram!' Hana Hegerová sa týmto spôsobom dostala na toaletu, kde prečkala podpisovanie, jej podpis tam ako jedinej nie je. Tá scéna pre mňa znamená, že z každej situácie sa dá uniknúť, keď človek nájde tie správne slová.“

Súčasne chystá štylizovaný celovečerný dokument Fero Fenič, práve na motívy životopisnej knihy Tomáša Padevěta. „Mala rovnaké pranie ako pri knižnom životopise, teda aby sa film zrealizoval až po jej smrti,“ hovorí režisér.

Hlavné nakrúcanie by sa malo uskutočniť budúci rok na jar a v lete. Film sa k divákovi dostane v roku 2025.

„Pri pátraní som sa zoznámil s ďalšími pamätníkmi jej života vrátane priateľiek z detstva či muža, ktorý bol jej prvou láskou. Pre mňa je príbeh Hany Hegerovej príbehom 20. storočia v strednej Európe, pretože jeho dianie vždy priamo zasahovalo do jej života. Nevieťm o žiadnom inom umelcovi, ktorý by prežil také vzostupy a pády ako ona a zostal do poslednej chvíle života taký silný a nezlomený.“

Hana Hegerová zomrela 23. marca 2021. (zdroj: TASR)

Autor: Peter Getting

Za úspechom netreba utekať zo Slovenska, špičková svetová veda sa dá robiť aj v Košiciach ✉

📅 28. 11. 2023, 16:02, Zdroj: zurnal.pravda.sk ✉, Vydavateľ: OUR MEDIA SR a. s., Autor: Andrej Barát, Sentiment: Pozitívny, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Dosah: 7 886 GRP: 0,18 OTS: 0,00 AVE: 547 EUR

Nasledujúci životný a vedecký príbeh sa vymyká tomu, čo sa deje na Slovensku v posledných desaťročiach. Matej Baláž sa narodil v Košiciach. Všetky školy vychodil v Košiciach, našiel si ženu - vedkyňu v Košiciach, a špičkovú svetovú vedu robí - v Košiciach. Venuje sa mechanochémii. Exoticky znejúci odbor môže zmeniť pohľad ľudí na materiály všade navôkol, aj problematické a háklivé odpady dokáže premieňať na cenné suroviny.

Foto: ESET Science Award/Linda Kisková Bohušová

Matej Baláž sa venuje málo známemu odboru - mechanochémii. Môže prekopať to, ako ľudia vnímajú materiály a odpady vôkol seba.

Matej Baláž je čerstvým laureátom ocenenia Eset Science Award, porota na čele so švajčiarskym astrofyzikom Michelom Mayorom, držiteľom Nobelovej ceny za rok 2019, ho vyhlásila za Výnimočnú osobnosť vedy do 35 rokov. Zhovárali sme sa s ním pri príležitosti Svetového dňa vedy pre mier a rozvoj, ktorý bol 10. novembra.

Kedy ste si uvedomili, že sa budete venovať vede?

Ku koncu štúdia na Osemročnom gymnáziu Trebišovská 12 v Košiciach, keď som sa v posledných dvoch ročníkoch začal viac špecializovať na chémiu. Hoci vtedy som ešte nevedel, či pôjdem pedagogickým, alebo vedeckým smerom. V súčasnosti poškľuujem trochu aj po akademickej kariére.

Zohrali v tom rolu vaši učitelia?

Najväčšiu môj otec Peter Baláž. Ale áno, aj učitelia, najmä pani profesorka Hajduková. Doteraz učí na tej škole. Vlni počas Európskej noci výskumníkov v rámci iniciatívy Navštív svoju školu som sa tam vrátil po rokoch. Mal som tam prednášku, pani profesorka tam sedela a ja som sa jej poďakoval. Bola dojatá. Vždy, keď môžem, rád ju spomeniem, mala zásadný vplyv na moju cestu.

Aha – tento človek strávil celý čas na Slovensku, aj na Slovensku je možné sa takto presadiť.

A je pravda, že ste zvažovali aj kariéru športového komentátora?

Áno. Odmalička som sledoval športové prenosy, najmä hokej, keď boli majstrovstvá sveta a potom som sa hral s plastovými fľašami, ktoré boli pomenované podľa mojich spolužiakov zo základnej školy. No a pri tom som ten „zápas komentoval“. Zjavne to bolo celkom fajn, páčilo sa to mojej mame a neskôr mi šli dobre aj školské slohy. Počas štúdia na gymnáziu som chvíľu nad tým naozaj uvažoval, ale keď prišlo na lámanie chleba, už som bol rozhodnutý, že pôjdem na chémiu. Ale aj počas vysokoškolského štúdia som si sem-tam „zakomentoval“, najmä keď sme s kamarátmi mali XBOX párty a hrávali sme NHL. No a keď som priamo ja nehral, tak som komentoval ich zápasy. Na sledovanie športu už nemám toľko času, ale vždy, keď sú napríklad majstrovstvá sveta v hokeji, tak fandím ako celý národ.

A prečo z toho zišlo? Čo rozhodlo v prospech vedy?

Zvažoval som za a proti. Asi by som mal menej času pre rodinu, aj preto som sa rozhodol ísť vedeckým smerom. Vždy spomínam môjho otca, stále je pre mňa inšpiráciou, aj v tom, ako sa dá skombinovať osobný a pracovný život. Pochodil svet, ale nikdy nebol preč tak dlho, že by myšlienky na neho začali miznúť. Keď bol doma, veľa srandoval a „šalil sa“ so mnou, čím sa rozvíjal pekný vzťah. Asi toto bol jeden z hlavných dôvodov. A potom – moji rodičia sú už trochu starší. Zvažoval som, že keď ma budú potrebovať na staré kolená, bolo by dobré, aby som im bol poruke, ako vedec budem mať tú možnosť. Vlni odišla moja babka, mala 98 rokov, otec ju doopatroval. Správal sa k nej pekne. Dieťa sa učí príkladom a toto u mňa platilo.

Mnohí zo slovenských vedcov, s ktorými som sa doteraz zhováral, mali takúto trajektóriu: po strednú školu na Slovensku, na vysokej v zahraničí a nakoniec aj ostali za hranicami. Vy ste od základnej po vysokú školu boli v Košiciach a aj dnes pôsobíte v Košiciach. Ako sa vám to podarilo?

(Smeje sa). Neviem, či to môžem tak povedať, ale asi som lokálpatriot. A pokiaľ ide o školy, doma som sa cítil výborne. Nemal som dôvod odchádzať. Ak mladí ľudia nemajú doma na ružiacich ustlané, tak si asi aj preto hľadajú cesty, ako zmiznúť. U mňa toto vôbec nebolo.

A prečo ste si nevybrali vysokú školu v zahraničí?

Otec skončil tú istú školu a videl som, že sa mu darí. Tak prečo by som mal ísť niekam mimo? Najmä ak v Košiciach máme jednu z najlepších chémií na Slovensku. Takže toto bol ten dôvod. A potom – nebol som typ, ktorý by vyhľadával párty život na internátoch. Trochu som k tomu priľnul, keď som navštívil spolužiakov, ale nebolo to časté. Doma som mal pohodu a pokoj na učenie. Keď som

končil univerzitu, ako reálne sa ukazovali dve alternatívy, obe, samozrejme, v Košiciach. Chcel som pokračovať v štúdiu ako doktorand, a mohol som buď zostať na univerzite, alebo ísť na Slovenskú akadémiu vied. O možnosti doktorandského štúdia v zahraničí som vôbec neuvažoval.

Foto: ESET Science Award/Linda Kisková Bohušová

matej balaz, daniela ostatnikova, igor lacik, eset science award Matej Baláž (vľavo) s laureátmi ocenenia Eset Science Award - Danielou Ostatníkovou a Igorom Lacíkom.

Dnes sa to však od študentov vedeckých smerov asi aj vyžaduje, aby išli na skusy do sveta.

Áno, u mňa sa to však neuskutočnilo. Navštevoval som týždňové konferencie, ale nebol som na dlhšej sťaži, ako je to dnes bežné a čo je u špičkových vedcov pravidlom. Mal som aj vážny vzťah. Po ukončení doktorandského štúdia aj bolo vhodné obdobie, lenže zhruba pol roka pred obhajobou som sa spoznal s manželkou a rodinu som chcel mať na Slovensku, preto som nevyužil túto možnosť. Trochu mi to teraz chýba.

V akom zmysle?

Keď si niekto pozrie môj životopis, tak toto je vec, ktorú v ňom nenájde. Aj teraz po ocenení sa ma veľa ľudí pýtalo – a kde ste boli v zahraničí? Moja odpoveď ich prekvapila. Ale so zahraničnými výskumníkmi veľmi intenzívne spolupracujem a takýchto spoluprác mám veľmi veľa. Veľmi často posielam vzorky na zahraničné inštitúcie a často u nich absolvujem krátkodobé pobyty.

Niekedy je príbeh od úplného odpadu až k materiálu, ktorý je využiteľný, naozaj fascinujúci.

Čo by mohlo udržať najšikovnejších mladých na Slovensku?

Peniaze môžu byť silný demotivačný faktor. S tým sa ťažko bojuje. A to je niečo, na čo sa každý hneď pozrie. Určite by pomohlo, ak by prišla nejaká injekcia do vedy, vôbec do celého školstva. Aby bolo vidieť, že úroveň sa postupne zvyšuje. Existujú už nejaké iniciatívy, napríklad aj v rámci SAV sú projektové výzvy, ktoré majú prilákať zahraničných expertov. Môžu dvíhať úroveň. Ale zase – nie je to pre vedcov zo Slovenska. Môžu sa veľa naučiť, ale plat budú mať stále nízky. Zaujímavým impulzom by mohol byť plán obnovy. Platy, ktoré sa tam ponúkli, sú aspoň čiastočne na úrovni západných krajín. Keby si niekto všimol tie cifry, zvažoval by, či sa vrátiť. Ale ináč to súvisí aj s nastavením človeka. Myslím si, že skutočný vedec by nemal až tak hľadať na peniaze, ak má na to viesť normálny život bez strachu o strechu nad hlavou a podobne. Pre udržanie mladých ľudí je dôležitá aj popularizácia. Aby sa ľudia dozvedeli, čo je možné aj na Slovensku robiť vo vede. A to možno dosiahnuť na príkladoch ľudí. Aha – tento človek strávil celý čas na Slovensku, aj na Slovensku je možné sa takto presadiť. Preto sú skvelé akcie ako Noc výskumníkov. Tento týždeň boli v Banskej Štiavnici Dni Andreja Kmeťa. Mal som tam popularizačnú prednášku, kde som chcel ukázať školákovi, že tá cesta je.

A čo sociálne siete?

Za mojich čias neboli, dnes je to hlavná sila. Bolo by fajn, keby sa podarilo aspoň čiastočne vytrhnúť mladých zo sociálnych sietí, aby viac sledovali reálny svet okolo seba. Zároveň ak by bol na sociálnych sieťach nejaký silný a sledovaný kanál pre mladých zameraný na vedu, to by určite pomohlo.

Venujete sa mechanochémií. Najprv si predstavme, o čo ide.

V prvom rade sa veľmi teším, že mechanochémia dostáva mediálny priestor. Veľa ľudí nemá šajnu o tom, čo to je. A dokonca ani ja, keby ma na to neupozornil otec, tak by som sa o tom nedozvedel ani počas univerzitného štúdia chémie! Už názov napovedá, že ide o kombináciu niečoho mechanického a klasickej chémie. Klasickí chemici používajú rozpúšťadlá, sklenené banky a potrebujú veľa energie. Pretože veľa reakcií neprebehne len tak, musíte im dodať vysoký tlak alebo teplotu. My to riešime mletím. Namiesto baniek máme mlecie komory, ktoré sa vkladajú do mlynov.

Ako tie mlecie komôrky vyzerajú?

Predstavte si dvojdecový pohár, ktorý asi do tretiny zaplníte 50 mleciami guľôčkami vo veľkosti desať milimetrov. Do toho nasypeme prášok, ktorý chceme spracovať, komora sa vloží do mlyna, uzavrie a spustí sa intenzívne mletie, keď mlecie guľôčky veľmi intenzívne drvia spracúvaný prášok.

Kedy sa začal príbeh mechanochémie?

Vlastne už veľmi dávno. Niekedy sa hovorí, že začiatky sú už v kamennej dobe, keď naši predkovia vyrábali oheň – trením. To sú presne tie isté sily, ktoré využívame aj dnes počas mletia, či už ide o náraz, alebo trenie. Systematický výskum sa začal až v minulom storočí v Sovietskom zväze, kde v Novosibirsku vznikol Ústav mechanochémie. Práve tam sa inšpirovali aj slovenskí odborníci.

Foto: Archív Mateja Baláža

matej balaz, peter balaz S otcom Petrom Balážom, ktorý je preňho stále veľkou inšpiráciou.

Kedy prišla mechnochémia na Slovensko?

Oddelenie mechnochémie v Ústave geotechniky SAV vzniklo niekedy v 70. rokoch 20. storočia, založila ho profesorka Tkáčová – školiteľka môjho otca počas doktorandského štúdia. Vtedy to však bolo skôr o tom – podme rozbiť častice na menšie. Náš ústav je pôvodne banický a keď chcete spracúvať rudy, tak prvá vec, ktorú urobíte, je, že kamene rozbijete na menšie časti – aby sa kovy ľahšie dostali do roztoku. Až neskôr sa mechnochémia pretransformovala na materiálovú vedu. Udialo sa to v čase, keď oddeleniu šéfoval môj otec, bol vedúcim asi 20 rokov. Mechnochémia dokáže meniť vlastnosti materiálov a prinášať také, ktoré majú široké uplatnenie. Od polovodičov vo fotovoltike cez spracovanie odpadov, čistenie vôd až po zdravotníctvo.

Venujete sa najmä základnému výskumu. Aké sú však presahy do praxe?

Jedna japonská firma pri výrobe brzdového obloženia potrebuje sulfid cínatý. Môj otec už dávnejšie publikoval prácu, kde sa mu podarilo pripraviť tento materiál mletím. Japoncov to zaujalo, objednali si jeden veľmi veľký mlyn. A otcovi potom napísali mail – práve sme stlačili zelené tlačidlo a spustili výrobu vo veľkom. Alebo ešte starší príklad. Na východe sa v bani v Rudňanoch ťažil minerál tetraedrit, z ktorého sa získaval antimón. Tradične sa získaval lúhovaním, ale pri využití mletia bola výťažnosť antimónu výrazne vyššia. Otec má na to aj slovenský patent. Lenže potom prišiel útlm baníctva a tam to zaniklo. V súčasnosti sa o mechnochémii zaujíma aj farmaceutický priemysel, pretože zistili, že dokážu pripravovať liečivá jednoduchšie a environmentálne prijateľnejšie bez používania rozpúšťadiel. Firmy, ktoré predávajú špeciálne mlyny, majú veľmi dobrý odbyt, takže teraz to ide.

Môže teda mechnochémia priniesť lacnejšie a ekologickejšie riešenia?

Určite áno, je to výhodnejšie. Ako príklad by som uviedol pyrometalurgiu. Už názov naznačuje, že aby ste mohli získať z horniny kovy, potrebujete neskutočné teploty, aby ste roztavili kov, ktorý potrebujete z horniny získať. Na to potrebujete nesmierne veľa energie. Ale keď to pomeliete, tak vám táto potreba množstva energie odpadá. Vďaka mechnochémii môže v priemyselnom spracovaní odpadnúť veľa energeticky náročných a drahých procesov.

Myslíte také, ktoré zaťažujú životné prostredie?

Áno. V tradičnej chémii používate rozpúšťadlá, vysoké teploty, a aj tak nezískate hneď na začiatku produkt, ktorý potrebujete. Musíte to ešte všelijako čistiť, filtrovať, separovať. Lenže my sme v rámci mechnochémie realizovali procesy, kde sme získali hneď výsledný produkt. A to rovno v práškovej forme.

Bude raz slovo odpad patriť k archaizmom?

To je zaujímavá otázka (usmieva sa). A nie je to otázka len pre mechnochemikov, ale všeobecne pre každého, kto sa zaoberá životným prostredím. Myslím si, že zatiaľ sú to silné slová. Existuje obrovské množstvo rôznych druhov odpadov a vymyslieť efektívny spôsob recyklácie pre každý jeden sa zatiaľ javí ako nemožné. Ale je možné, že po X rokoch sa podarí dostať spoločnosť na takú úroveň, že by slovo odpad predstavovalo archaizmus. Dovtedy je však určite možné výrazne znížiť množstvo odpadu, ktoré končí na skládkach, recyklovať ho v maximálnej možnej miere. Stále sa objavujú nové a nové práce, ktoré ukazujú, aký odpad možno mechnochemicky zužitkovať. Sám som bol prekvapený. Počty týchto prác idú exponenciálne hore.

A čo vás najviac zaujalo?

Niekedy je príbeh od úplného odpadu až k materiálu, ktorý je využiteľný, naozaj fascinujúci. Pri spracovaní železa vzniká popolček vo veľmi veľkých množstvách. Možno ho pritom použiť do kompozitných materiálov ako náhradu za oveľa drahšiu zložku. Tiež ma prekvapilo, že v biomase sa nachádza aj veľké množstvo kremíka. Niektorí to dokázali recyklovať napríklad na čipy! V biomase je však aj celkom prirodzene veľké množstvo uhlíka. Mletím a následnou úpravou viete získať pórovitý uhlík, ktorý sa využíva v batériách a aplikáciách zaujímavých pre energetiku! Alebo si zoberte vrak auta, ktorý predstavuje problém pre životné prostredie z dvoch dôvodov. Jednak sú tam ťažké kovy a potom organické zlúčeniny s obsahom chlóru a brómu. V jednej práci časť vraku pomleli s oxidom vápenatým, ktorý obalil častice vraku do kapsuliek a zabránil tak vyplavovaniu ťažkých kovov do životného prostredia. A posledný príklad – kde využili tri odpady naraz, ryžové lupky, odpadové plasty a červené bahno (škodlivý kal, ktorý vzniká po spracovaní hliníka, v Maďarsku v roku 2010 unikol z odkaliska, zaplavil niekoľko obcí, pričom zahynulo sedem ľudí). Zhodnotením vznikli palivové články, ktoré sa používajú v energetike. Mix všetkého možného, naozaj fascinujúce.

Toto je len časť príkladov, ktoré ste zahrnuli do vašej 619-stranovej monografie, ktorú vydal Springer. Ako dlho ste na takom rozsiahlom diele pracovali?

Štyri roky a bolo to veľmi vyčerpávajúce. Keď som nazbieral asi 500 štúdií, dostal som posudok od oponenta, ktorý mi otvoril oči a poradil, čo by som si ešte mohol všimnúť. Zároveň sa však monografia rozrástla o ďalších 500 štúdií! Takže som bol naozaj šťastný, keď som to mal za sebou (smeje sa).

Ešte ako doktorand ste sa venovali pozoruhodnému výskumu, ako by mohol odpad z vajec – vaječné škrupiny prispieť k čisteniu odpadových vôd. Našlo si to cestu do praxe?

V tomto nemáme výstup. Väčšina základného výskumu končí publikáciou v dobrom časopise, a tak to bolo aj v tomto prípade. Medzičasom som si trochu rozšíril obzory a ak sa mi podarí prísť na niečo podľa mňa naozaj unikátne, snažím sa najskôr zamerať na patentovú činnosť a až tak publikovať. V tomto smere mi nové možnosti ukázala Kancelária pre transfer technológií SAV.

A ako by to čistenie vôd so škrupinkami vlastne fungovalo?

Odpadu – vaječných škrupín sa na celom svete produkuje veľmi veľa. My sme zistili, že keď škrupinu pomelieme, tak sa výrazne zvýši jej schopnosť zachytávať kadmium. No objavili sme ešte ďalšiu vec. Pri mletí dochádza k premene kryštalických foriem uhličitanu vápenatého z kalcitu na aragonit, a práve prítomnosť aragonitu sa ukázala ako kľúčová pre výrazné zvýšenie schopnosti zachytávať kadmium. Ale k premene kalcitu na aragonit dochádza len v prípade, že je v škrupine prítomná aj vaječná membrána – tá tenká papierová blanka zo spodnej strany škrupinky. Na našom pracovisku sa často pracuje s odpadovými vodami z oblastí, ktoré zostali zamorené po banskej alebo priemyselnej činnosti. Napríklad Nižná Slaná alebo Vrakuňa v Bratislave, kde zostala výrazne zamorená oblasť. Doktor Daniel Kupka, vedúci oddelenia minerálnych biotechnológií, s ďalšími kolegami z ústavu zisťoval, čo robiť, aby sa to eliminovalo. Zatiaľ nejde o priame spojenie s mechanochémiou, no je možné, že ak by sa technológia upravila, šlo by to.

Vedci si musia platiť prístroje zo svojho, ak, samozrejme, nemajú nejaký dobrý európsky grant.

Mohlo by to pomôcť odstrániť podobné katastrofálne environmentálne záťaž?

V princípe by stačilo pomletú škrupinku hádzať do vody, ktorá by bola zamorená kadmium. Bolo by však potrebné spojiť sily s niekým, kto je viac zameraný na technológiu čistenia odpadových vôd.

Tak možno toto považovať za váš najväčší objav?

Nie (usmieva sa). Je to niečo iné. Venujeme sa aj mechanochemickej príprave kovových chalkogenidov. Chalkogény sú prvky v periodickej tabuľke v 16. skupine – kyslík, síra, selén, telúr, polónium. V užšom zmysle slova sa za chalkogenidy považujú zlúčeniny síry, selénu a telúru, čiže sulfidy, selenidy a teluridy. Zlúčeniny týchto prvkov s kovmi sú kovové chalkogenidy. Tejto téme sa dlhodobo venuje otec. V prírode sa vyskytujú ako minerály, teoreticky môžu slúžiť ako zdroj kovov, ale je ťažké z nich kovy dostať. Na rozdiel od iných minerálov, napríklad chloridov, nie sú rozpustné vo vode. Práve tu môže pomôcť naše mletie, pretože „rozbije“ štruktúru v mineráli a kov môže byť ľahšie získaný. Neskôr sa začali tieto zlúčeniny aj priamo pripravovať reakciami práškov kovu a chalkogénu. No a teraz sa začína tá zaujímavá časť. Skúmali sme reakciu medzi meďou a sírou. Máme špeciálnu mlecíu komoru, kde môžeme sledovať zmeny tlaku a teploty. Zistili sme, že ak dáme do tejto komory určitý typ medi a síry, po veľmi krátkom čase, už po desiatich sekundách, dôjde k veľmi výraznému nárastu teploty a tlaku. Meď je oranžovohnedá, síra je žltá a keď sme to otvorili, bol z toho homogénny modrý prášok! Nechceli sme tomu veriť, dali sme to na röntgenovú analýzu a bol tam – kovelín, sulfid meďnatý. Začali sme skúmať, čo by za tým mohlo byť. Zistili sme, že je dôležité, akú meď použijeme – v tomto prípade sme pod mikroskopom videli ihličky. V prípade iného druhu medi s okrúhlymi časticami k takémuto priebehu nedochádzalo a ešte po piatich minútach mletia reakcia nebola skončená. Ide o staršiu prácu z roku 2016, a vtedy som si ešte neuvedomoval, aký to môže mať dosah. Ale späť som sa k tomu vrátil a myslím si, že je veľmi zaujímavé, koľko to môže ušetriť energie. Toto považujem za svoj najväčší objav.

Foto: Archív Mateja Baláža

kovelín, matej balaz Fotografia najväčšieho objavu, aký sa Balážovi zatiaľ podaril a ktorý by pomohol pomôcť pri zdrojoch obnoviteľnej energie. Vďaka mechanochémií vyrobil rýchlo a efektívne kovelín.

Mohol by váš objav pomôcť v priemysle výrazne šetriť energiou?

Presne tak! Ide o polovodičové materiály, ktoré sú využiteľné napríklad v solárnych článkoch, alebo dokážu premeniť odpadové teplo na elektrinu. Takisto dokážu odbúrať znečistenie v odpadových vodách.

Už ste zvažovali, čo urobíte s finančnou výhrou?

Významnú časť z peňazí, ktoré som získal, vložím do výskumu. Chcem kúpiť mlyn.

Prečo? Nekupujete si prístroje z projektov?

Zo slovenských projektov to nie je možné, kapitálové výdavky naše projekty neumožňujú. Vedci si musia platiť prístroje zo svojho, ak, samozrejme, nemajú nejaký dobrý európsky grant.

Vaša manželka je tiež vedkyňa?

Áno, venuje sa farmakognózii na Univerzite veterinárneho lekárstva a farmácie v Košiciach. Skúma liečivé rastliny. Spoznali sme sa na akademickej pôde. Jedna jej študentka chcela robiť experimentálnu prácu v oblasti nanočastíc, moju manželku táto téma zaujímala, ale nemala experimentálne skúsenosti. U nás sa to dalo robiť. Takže takto sa to začalo.

Foto: ESET Science Award/Linda Kisková Bohušová

matej balaz ludmila balazova S manželkou Ľudmilou pracovali na zelenej syntéze strieborných nanočastíc.

Takže odtiaľ vietor fúka. Pracovali ste totiž spolu na ďalšom zaujímavom projekte prípravy strieborných nanočastíc s antibakteriálnou aktivitou. Kde všade si našli podobné materiály uplatnenie?

V nemocniciach sa využívajú v náteroch podláh, vyrábajú sa ponožky s obsahom striebra a podobne. Vlastnosť striebra ničíť baktérie je veľmi významná. Existuje viacero prístupov, ako nanostriebro získať. Aby to malo požadovaný efekt, musí sa dosiahnuť redukcia strieborných iónov na kovové striebro. Donedávna sa na to používali komerčné chemikálie. No zistilo sa, že aj príroda ponúka riešenie, pretože aj niektoré látky prítomné v rastlinách majú redukčnú schopnosť.

Preto ste v experimente využívali rastliny, ktoré pekne voňajú? Tymian, materina dúška, baza čierna, levanduľa.

Zamerali sme sa na rastliny, ktoré sú bežné a ktoré ľudia poznajú a zároveň majú v sebe potrebné látky. Začali sme pritom oreganom. Podarilo sa nám tieto nanočastice vyrobiť. Manželka využívala dvojstupňový proces, najprv to bola príprava rastlinného vodného extraktu a potom samotná príprava nanočastíc zmiešaním extraktu a roztoku dusičnanu strieborného. Ja som to skúsil mechanochemicky – mletím práškov rastliny a dusičnanu strieborného.

A ako sa neskôr v týchto experimentoch ocitli lišajníky, dokonca z Antarktídy?

Lichenológ Michal Goga je môj kamarát, poznáme sa už od strednej školy. Prišiel za mnou, počúvaj, videl som, že sa venuješ takejto práci, čo keby sme skúsili získať strieborné nanočastice za využitia lišajníkov? Nemal som s tým skúsenosť. Ale do mlyna sme už dávali všeličo, prečo nie aj lišajníky? V lišajníkoch sú za redukciu zodpovedné takzvané sekundárne metabolity, ktoré nie sú rozpustné vo vode. Pri klasickej zelenej syntéze je v tomto prípade potrebné použiť organické rozpúšťadlá. Mechanochemická syntéza fungovala aj v tomto prípade, takže sme identifikovali ďalšiu environmentálnu výhodu. Nuž a lišajník z Antarktídy priniesol z expedície profesor Martin Bačkor, ale tento neobsahoval takmer žiadne sekundárne metabolity, takže reakcia s ním fungovala len veľmi obmedzene.

Foto: ESET Science Award/ Jozef Kadela

matej balaz Matej Baláž v laboratóriu.

Ako by sa tento výskum mohol preniesť do praxe?

To je úloha aplikovaného výskumu, takže sa mi na to ťažko odpovedá. Ale mohlo by sa to využiť v rôznych antibakteriálnych géloch, sprejoch, v podstielkach pre dobytok či v krmivách pre zvieratá. <Ot> Zaujímate sa o rodokmeň, rodinnú históriu. Ako hlboko ste sa prepracovali? <Ak>Dva roky som na tom nerobil, akurát v týchto dňoch som znova začal. Využívam stránku FamilySearch, mám niektoré dokumenty od otca. Ale veľkým zdrojom informácií bola naša babka, ktorá vlni odišla. Keby sme s ňou intenzívnejšie hovorili, vedeli by sme toho viac. V niektorých prípadoch som sa dostal do roku 1780, v iných sa neviem veľmi pohnúť. Ale poznám všetkých svojich 16 praprarodičov. Snažím sa zistiť detaily o ich živote, kde mali svadbu a podobne. S otcom máme víziu, že vydáme knižku len pre naše potreby. Akurát minule sme sa o tom zhovárali – hovorím mu, počúvaj, musíme to čím skôr urobiť, keby aj na teba začal vek výraznejšie pôsobiť. Myslím si, že do troch rokov by sa knižka mohla podať. Je to vášeň. Rozbúcha sa mi srdce, keď napríklad zistím, že pred 250 rokmi mala svadbu moja prababka a pradedko.

A našli ste aj ďalších vedcov?

V matrikách je väčšinou predavač, vlastník pozemku, myslím si, že vedec tam nebude. Otec je asi jediný. Hoci jeho otec tiež robil v Parazitologickom ústave, ale skôr to bola knihovnícka práca. Nepočul som o tom, že by sme mali v rodine viac vedcov. Uvidíme. Môj syn tvrdí, že bude mechanochemik.

Koľko má rokov?

Šesť. Práve začal chodiť do školy.

Matej Baláž

Foto: ESET Science Award/Linda Kisková Bohušová

matej balaz Matej Baláž preberá ocenenie Eset Science Award - Výnimočná osobnosť vedy do 35 rokov.

Vyštudoval **Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach**. Pôsobí v Ústave geotechniky Slovenskej akadémie vied v Košiciach. Venuje sa mechanochémii, pomocou ktorej je možné zhodnocovať biomasu a odpady či pripraviť nanomateriály využiteľné pri prechode na obnoviteľné zdroje energie alebo v biomedicíne. V roku 2019 získal ocenenie Vedec roka, v roku 2021 zas Cenu SAV za popularizáciu. Je prvým Slovákom, ktorý sa stal členom prestížnej Young Academy of Europe.

Autor: Andrej Barát

Vojnoví veteráni v kolektivní paměti (28.11.2023 21:50) [🔗](#)

📅 28. 11. 2023, 20:50, Zdroj: [Večera s Havranom](#), Vydavateľ: Střední odborná škola a Střední odborné učiliště Kuřim, s.r.o., Sentiment: **Pozitívny**, Téma: **Fakulty a ústavy UPJŠ**, Klíčové slova: **Martin Pekár**

Európske krajiny si v novembri pripomínajú koniec prvej svetovej vojny, Slovensko sa k svojim padlým vojakom hlási opatrne a celkom nedávno. Aké miesto majú vojenské obete v našom kolektívnom povedomí, do akej miery zničil pamiatku na účastníkov a padlých, komunistický a ľudácky režim, čo potrebujeme urobiť, aby padlí vojaci mali miesto, ktoré im patrí?

Hostia:

Martin Pekár (historik, univerzitný pedagóg), Sandra Polovková (Post Bellum), Martin Drobňák (Klub vojenskej histórie Beskydy)

Autor: RTVS

Epidémia žltacky na východe neutícha. Prípady stále pribúdajú

29. 11. 2023, 0:00, Zdroj: [hnonline.sk](https://www.hnonline.sk), Vydavateľ: MAFRA Slovakia, a.s., Autor: Michaela Mihoková, Sentiment: Ambivalentný, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: Pavol Jarčuška

Dosah: 288 820 GRP; 6,42 OTS; 0,06 AVE; 2021 EUR

Hepatitída typu A dokáže poriadne potrapiť, keďže je to vysoko infekčné ochorenie. V Košiciach sa podarilo situáciu stabilizovať, v Prešove sú ešte štyri ohniská.

„O epidémii môžeme hovoriť vtedy, keď sa ochorenie vyskytne u väčšieho počtu ľudí v rámci jedného ohniska a začne sa ďalej šíriť aj do ostatných miest,“ podelil sa o definíciu infektológ **Pavol Jarčuška**, ktorý v rámci svojej práce v Univerzitnej nemocnici Louisa Pasteura v Košiciach prichádza neraz do kontaktu s drobnými, ale aj väčšími epidémiami.

Žltacka na vzostupe. V okrese Vranov nad Topľou pribúdajú ďalšie prípady

Aj tento rok od augusta môžeme hovoriť o epidémii hepatitídy typu A, ľudovo nazvanej žltacka, ktorá sa šíri na východnom Slovensku. Jarčuška pre HN síce potvrdil, že problémy sa opakujú pravidelne, avšak od leta má východ krajiny problémy väčšie, o čom svedčí počet hospitalizovaných aj zavedenie protiepidemiologických opatrení.

Už je to stabilizované, ale...

Aj keď sa v niektorých častiach východu žltacku už podarilo dostať pod kontrolu, v kritických oblastiach pribúdajú denne nové a nové prípady. Podľa Jarčušku sa to začalo v Moldave nad Bodvou, odtiaľ to šlo ďalej, až napokon 4. októbra zasadla protiepidemiologická komisia v Prešove, aby sa pokúsili epidémiu dostať pod kontrolu.

„Prešovský región, ako aj určitá časť východného Slovenska bojujú s ohniskami nákazy. Z dôvodu migrácie osôb, dlhjej inkubačnej lehoty ochorenia (môže byť až 50 dní) a obdobia, keď sa šíreniu vírusu typu A darí (september, október), sa žltacka medzi ľuďmi šíri rýchlejšie,“ vysvetlil hlavný hygienik Slovenskej republiky Ján Mikas, prečo žltacka ešte nezmizla a infikujú sa ňou ďalší ľudia. Inkubačná lehota môže podľa Jarčušku trvať ešte dlhšie, aj 60 dní.

„V súčasnosti máme hospitalizovaných deväť pacientov s hepatitídou typu A,“ potvrdila Zuzana Baníková, hovorkyňa Detskej fakultnej nemocnice v Košiciach. Mesto je na tom dnes oproti októbru už oveľa lepšie, keďže vtedy bolo zaplnené celé infekčné oddelenie a hľadali sa iné miesta, kam by umiestnili choré deti.

Regionálny úrad verejného zdravotníctva v Prešove hlási, že ochorenie na vírusovú hepatitídu A bolo zaznamenané na východnom Slovensku aj v rámci Prešovského kraja v troch okresoch – Vranov nad Topľou, Prešov a Poprad.

„K 20. novembru 2023 bolo od začiatku epidémie evidovaných v epidemiologickej súvislosti 263 prípadov ochorenia. V okrese Prešov sa evidujú aktuálne štyri ohniská v obciach – Žehňa, Červenica, Tuhrina a Varhaňovce,“ informovali. Ďalšie ohniská sú v Michalovciach, kde evidujú takmer 190 prípadov.

Medzi protiepidemiologické opatrenia, ktoré tam zaviedli od októbra, patrí napríklad zákaz návštev v nemocnici, povinné očkovanie osôb v ohniskách nákazy, ako aj v oblastiach, kde je riziko vzniku nákazy, robenie osvetly aj informovanie autobusových dopravcov, predajcov, pracovníkov pošty či výchovnozdelávacích inštitúcií o prevencii a dezinfekcii.

Nie je nebezpečná, ale...

„Toto ochorenie, na rozdiel od hepatitídy typu B, nie je nebezpečné. Deti majú potom prechodné problémy s pečeňou a s trávením, sú unavené a zožltnuté. No vo väčšine prípadov problémy odznejú v priebehu dvoch-troch mesiacov,“ poučil pediater Martin Matejka.

Hoci to nie je, ako spomenul, život ohrozujúce ochorenie, vie narobiť dosť veľké starosti najmä preto, lebo je vysoko infekčné. Poznamenal, že sa najčastejšie prenáša v zlých hygienických podmienkach, v prostredí, kde nie je kvalitná pitná voda a kde sa nedostatočne umývajú ruky.

„Prvé príznaky, ktoré sú už naozaj pozorovateľné, sú, že dieťa zožltne. Má žlté sfarbenie kože, ale takisto aj žlté sfarbenie slizníc a žlté sfarbenie očných bielkov,“ priblížil s tým, že počiatky choroby sú ťažko rozpoznateľné, prejavy môžu byť porovnateľné s chrípkou a spomenuté príznaky sa objavujú neskôr. Až vtedy je naozaj jasné, že ide o žltacku. Prevenciou je očkovanie.

Východ Slovenska sužuje infekcia. Stačilo jedno ohnisko v malom meste

Vakcína ako hradená liečba sa okrem iného indikuje v rámci povinného očkovania u osôb v priamom kontakte s chorou osobou aj u detí vo veku dvoch rokov, ktoré žijú v miestach s nízkym štandardom bývania, informovalo ministerstvo zdravotníctva.

Rezort práve nedávno zabezpečil päťtisíc kusov očkovacích látok pre deti v súvislosti s epidémiou žltacky na východe.

V iných prípadoch je očkovanie dobrovoľné, zväžiť by ho mali cestovatelia, ktorí odchádzajú do prímorských či exotických krajín.

Na západe sa to vyskytuje tiež

Všeobecná lekárka pre dospelých Jana Bendová okomentovala, že na západnom Slovensku sa hepatitída typu A vidí len zriedka, s čím súhlasí aj Matejka. Úrad verejného zdravotníctva však pre HN odpovedal, že síce to nebolo v takom rozsahu ako teraz v zmienených oblastiach východného Slovenska, ale predsa sa tu niečo vyskytlo.

„Od roku 2012 neboli na území západného Slovenska zaznamenané epidémie vírusovej hepatitídy typu A v rozsahu približujúcom sa aktuálnemu výskytu na východnom Slovensku.

Výskyt ochorení vírusovej hepatitídy typu A na území západného Slovenska bol v uvedenom období zväčša sporadický. V rokoch 2017, 2016, 2014 a 2012 však boli zaznamenané epidémie v menšom rozsahu, z nich osobitnú pozornosť vyvolal v roku 2017 dlhotrvajúci výskyt vírusovej hepatitídy typu A v Bratislavskom kraji,“ opísali. V danom roku bolo v Bratislavskom kraji hlásených 244 ochorení.

Autor: Michaela Mihoková

Epidémia žltacky na východe neutícha. Prípady stále pribúdajú [📄](#)

📅 29. 11. 2023, 0:00, Zdroj: [hnonline.sk](#) [📄](#), Vydavateľ: MAFRA Slovakia, a.s., Autor: Michaela Mihoková, Sentiment: Ambivalentný, Téma: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kľúčové slová: Pavol Jarčuška

Dosah: 288 820 GRP: 6,42 OTS: 0,06 AVE: 2021 EUR

29.11.2023, 00:00

Autor:

Michaela Mihoková

Epidémia žltacky sa začala v auguste v Moldave nad Bodvou, odtiaľ sa rozšírila ďalej.

Hepatitída typu A má na začiatku ťažko rozpoznateľné príznaky a dlhú inkubačnú lehotu, čo je aj dôvod, prečo sa stále šíri.

Ministerstvo zdravotníctva zareagovalo a nakúpilo päťtisíc očkovacích látok pre deti v kritických oblastiach.

Najviac jej je na východnom Slovensku, Úrad verejného zdravotníctva pre HN uviedol, že sa vyskytla aj na západe.

„O epidémii môžeme hovoriť vtedy, keď sa ochorenie vyskytne u väčšieho počtu ľudí v rámci jedného ohniska a začne sa ďalej šíriť aj do ostatných miest,“ podelil sa o definíciu infektológ **Pavol Jarčuška**, ktorý v rámci svojej práce v Univerzitnej nemocnici Louisa Pasteura v Košiciach prichádza neraz do kontaktu s drobnými, ale aj väčšími epidémiami.

Aj tento rok od augusta môžeme hovoriť o epidémii hepatitídy typu A, ľudovo nazvanej žltacka, ktorá sa šíri na východnom Slovensku. Jarčuška pre HN síce potvrdil, že problémy sa opakujú pravidelne, avšak od leta má východ krajiny problémy väčšie, o čom svedčí počet hospitalizovaných aj zavedenie protiepidemiologických opatrení.

Už je to stabilizované, ale...

Aj keď sa v niektorých častiach východu žltacku už podarilo dostať pod kontrolu, v kritických oblastiach pribúdajú denne nové a nové prípady. Podľa Jarčuška sa to začalo v Moldave nad Bodvou, odtiaľ to šlo ďalej, až napokon 4. októbra zasadla protiepidemiologická komisia v Prešove, aby sa pokúsili epidémiu dostať pod kontrolu.

„Prešovský reg...

Autor: Michaela Mihoková

TV program [🔗](#)

📅 29. 11. 2023, 4:44, Zdroj: rtvs.sk [🔗](#), Vydavateľ: **Rozhlas a televízia Slovenska**, Sentiment: **Pozitívny**, Téma: **Fakulty a ústavy UPJŠ**, Kľúčové slová: **Martin Pekár**

Dosah: **104 734** GRP: **2,33** OTS: **0,02** AVE: **1320** EUR

Dvojka | Streda 29.11.2023, Vojnoví veteráni v kolektívnej pamäti

Nevhodné do 12 rokov Skryté titulky HD Európska tvorba

Diskusná relácia o spoločenských fenoménoch.

Európske krajiny si v novembri pripomínajú koniec prvej svetovej vojny, Slovensko sa k svojim padlým vojakom hlási opatrne a celkom nedávno. Aké miesto majú vojenské obete v našom kolektívnom povedomí, do akej miery zničil pamiatku na účastníkov a padlých, komunistický a ľudácky režim, čo potrebujeme urobiť, aby padlí vojaci mali miesto, ktoré im patrí? Hostia: **Martin Pekár** (historik, univerzitný pedagóg), Sandra Polovková (Post Bellum), Martin Drobnák (Klub vojenskej histórie Beskydy)